

סדנת חוקרים על משפט ושוויון

המכון הישראלי לדמוקרטיה

26.6.2016

*** דברי המשתתפים לא עברו עריכה ולכן יתכן שאינם תואמים במדויק את מה שנאמר בפועל.**

נוכחים:

פרופ' מרדכי קרמניצר

פרופ' דני פילק

מר חיים (ג'ומס) אורון

גב' נסרין חדאד חגי-יחיא

עו"ד אלי בכר

עו"ד סמדר בן נתן

ד"ר יניב רוזנאי

ד"ר תמר הוסטובסקי ברנדס

ד"ר מיטל פינטו

ד"ר אליעזר חדד

פרופ' דני אטאס

ד"ר אורית קמיר

עו"ד דן מרידור

פרופ' מני מאוטנר

ד"ר גיא לוריא

ד"ר דנה בלאנדר

פרופ' ידידיה שטרן

ד"ר אילן סבן

פרוטוקול

- מרדכי קרמניצר: שלום לכולם. יש פנים חדשות שלא היו כאן מסביב לשולחן בפגישה הקודמת, אז אני מציע שנעשה סיבוב מהיר להיכרות.
- חיים אורון: חיים אורון, ג'ומס. לא עורך-דין, לא פרופסור. זהו. קיבוץ להב.
- מרדכי קרמניצר: טוב, אף אחד לא מושלם.
- נסרין חדאד חאג' יחיא: אני נסרין, אני מנהלת משותפת יחד עם עו"ד אלי בכר בתוכנית ליחסי יהודים-ערבים במכון.
- אלי בכר: תודה שהצגת אותי.
- סמדר בן נתן: סמדר בן נתן. חוץ מעורך-דין, גם דוקטורנטית באוניברסיטת תל-אביב.
- יניב רוזנאי: יניב רוזנאי, פוסט דוקטורט במרכז מינרבה לשלטון החוק במצבי קיצון באוניברסיטת חיפה.
- תמר הוסטובסקי ברנדס: הורידו לי את האוסטרובסקי, אני יכולה להבין למה, אבל אני חברת סגל בפקולטה למשפטים בקרייה האקדמית אונו.
- מיטל פינטו: אני מיטל פינטו ואני מרצה במרכז האקדמי כרמל.
- אליעזר חדד: אלי חדד, ... במכון, נושאי דת ומדינה, מלמד ... באוניברסיטה העברית.
- דני אטיאס: החוג לפילוסופיה באוניברסיטה ...
- אורית קמיר: אני אורית קמיר.
- דן מרידור: דן מרידור, פעם עמית במכון הזה.
- מנחם מאוטנר: מני מאוטנר, מהפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל-אביב.
- גיא לוריא: גיא לוריא, אני חוקר במכון.
- דנה בלאנדר: דנה בלאנדר, חוקרת במכון.
- דני פילק: דני פילק, מהמחלקה לפוליטיקה וממשל, אוניברסיטת בן-גוריון.
- מרדכי קרמניצר: קרמניצר מהמכון.
- אנחנו דיברנו בפגיעה הקודמת על הכיוון של המפגשים האלה אבל אני חושב שאנחנו נחזור לעניין הזה, לא היום אלא אחרי המפגש של היום,

שאני חושב שיעזור לנו להכיר את השטח שבו אנחנו נמצאים וגם אחרי הקיץ, בהרכב שאני מקווה שיהיה עוד יותר מלא, כי חלק מהאנשים כבר יצאו למסעות הקיץ שלהם, אז נחזור לעניין הזה אז. ואני מזמין את פרופ' דני פילק. תודה, תודה גיא ומוטה, על ההזמנה.

דני פילק:

אני לא משפטן אז אני קצת חייב לומר שאני קצת חושש לקראת ההצגה, גם בין היתר, כי מה שאני מנסה, זה רעיונות שהם בעצם עדיין לא ממש לגמרי מגובשים עד הסוף, מה שאני רוצה להציג ומה שאני רוצה דרך דיון במושג שוויון לפני החוק, להראות איך מה שאפשר לקרוא גישה רפובליקנית שוויונאית, יכולה לאתגר לפחות שלוש מהנחות היסוד של התפישה הליבראלית של שוויון לפני החוק, הראשונה שחנוך דגן אמר במפגש הקודם שזה היסוד העיקרי של התפישה הליבראלית וזה האינדיווידואליזם המתודולוגי, אני הייתי מוסיף גם אינדיווידואליזם האונטולוגי, לא רק המתודולוגי.

הדבר השני זה התפישה המוגבלת של מושג השוויון שמייצג התפישה הליבראלית של שוויון בפני החוק והדבר השלישי שאני חושב שפחות אתייחס לזה, אולי אם יהיה לי עוד זמן, זה השאלה של טוב משותף. זאת אומרת, התפישה הליבראלית של ניטראליות של המדינה לגבי תפישות של טוב משותף.

אז לגבי האינדיווידואליזם האונטולוגי, האינדיווידואליזם המתודולוגי, האינדיווידואליזם המתודולוגי מבחינה זו, זה התפישה שהחברה מורכבת קודם כל מפרטים והפרטים קודמים לעצם קיומה של קהילה פוליטית משותפת והאינדיווידואליזם המתודולוגי שזה תוצאה מכך זה שכדי להסביר את הפעולה החברתית או את המעשים החברתיים, אנחנו צריכים לעשות רדוקציה להחלטות של פרטים.

ואני חושב, זאת אומרת, אני ארצה להציג אלטרנטיבה לראייה הזאת, הבנה מוגבלת של שוויון ושל ההתעלמות, לפחות מחלק ממגוון יחסי הכוח הלא שוויוניים בין קבוצות חברתיות שגורמות לאי-שוויון, תוך כדי מצב ששוויון בפני החוק בחברה לא שוויונית יכול דווקא להעמיק אי-שוויון. יש את הציטוט המפורסם של אמיל זולא על המלכה, השוויון בפני החוק, כמלך שאוסר על העשירים ועל העניים לישון מתחת לגשרים של פריז, לקבץ נדבות ולגנוב לחם.

חלק נוסף מהתפישה המוגבלת של אי-שוויון, זה, שמקשר בין האינדיווידואליזם לבין התפישה המוגבלת של אי-שוויון, זה להתייחס לאי-שוויון אך ורק כאי-שוויון חלוקתי ולא כאי-שוויון הקשור ליחסי כפיפות, כשחלוקה לא שווה היא בעצם ביטוי ליחסי כפיפות וגם הראייה שהאי-שוויון החלוקתי הוא אי-שוויון חלוקתי כבעיה של הפרט. זאת אומרת שגם התיקון הוא תיקון ברמה של הפרט ואז הראייה שהמנגנון המתקן הוא בעיקר אם לא אך ורק, המנגנון המשפטי. זאת אומרת, הסעד המשפטי כפתרון לבעיות של אי-שוויון, ובמובן הזה, זאת אומרת, יש אפשרות להסתכל על סוגיות של אי-שוויון כסוגיות משפטיות או כסוגיות שקשורות או באות לידי פתרון או באות לידי תיקון דרך השתתפות פוליטית והראייה הליבראלית שמה הרבה יותר דגש בראייה של המערכת המשפטית כמערכת שאמורה לתקן אי-שוויון, שוב, בגלל האינדיווידואליזם המתודולוגי.

בעיה נוספת שקשורה לראייה הזאת, זאת אומרת, אם החברה מורכבת מפרטים, אז אי-אפשר כמעט ולהסביר את צמיחתו של תפישה של טוב משותף ואז יש שני פתרונות, פתרון אחד זה פתרון הרולסיאני, של ניטראליות בפני תפישות של טוב, והפתרון השני זהו הפתרון של אדם סמית. אצל אדם סמית יש את המנגנון הקסום של השוק, שהופך את

ההתנהגות הפרטנית האינדיווידואליסטית לטוב משותף, שהטוב המשותף הוא הגדלת העושר.

ובאופן מעניין, בשבוע שעבר, במפגש הקודם, ברק מדינה דיבר על תפישות עכשוויות של שוויון בפני החוק, שבאות להתמודד עם סוגיית המסחור, אבל, אבל במידה מסוימת סוגיית המסחור היא קשורה לתפישה הליבראלית של שוויון בפני החוק. כי הסובייקט היורדי שהוא שווה בפני החוק, הסובייקט הנושא זכויות, הוא אותו סובייקט בעל קניין. זאת אומרת, אם לא, זה אותו בן-אדם. בדרך-כלל גבר, כן? אבל יש קשר בין ההמשגה של מישהו שהוא נושא זכויות ולכן שווה בפני החוק לבין מישהו שהוא בעל קניין. ככה שלפחות, בעיני לפחות, בתפישה הליבראלית, הדברים האלה מאוד מאוד קשורים.

ולכן יש איזה נטייה להסתכל על אי-שוויון בפני החוק בעיקר כאפליה. אבל שוב, ברגע שאנחנו מתייחסי לאי-שוויון בעיקר כאפליה, ואז במקרים הנגיד במקרה היותר שמרני, אז יש אפליה כשאפליה היא אפליה ישירה ובמקרים פחות שמרניים, אז האפליה לא ישירה ובמקרים יותר מרחיקי לכת, אז יש, תהיה אפליה מתקנת. אבל הדגש הוא על פרט מול פרט אחר ולא, ללא, בלי להתייחס לסוגיות המבניות, בעיני זה, זו בעיה שהיא במידה מסוימת מבנית לראייה האינדיווידואליסטית ולראייה של החברה כצורה זו או אחרת של אמנה חברתית ועם פרטים שקודמים לקיומה של החברה.

אז מול התפישה הזאת, אני חושב ש, אני רוצה להציע כאלטרנטיבה, תפישה רפובליקנית שוויונאית.

עכשיו בישראל צריך להיות מאוד זהיר, כי אחרי הכתיבה של פלד ושפיר, בדרך-כלל רפובליקניזם מיד מובן כאתנו רפובליקניזם ובדרך-כלל כתפישה שהיא הכי לא שוויונאית שאפשר ואתם יודעים, למותגים, למותגים יש כוח משלהם ולכן אני אומר, המסורת הזאת,

הרפובליקנית, היא לא מה שבישראל אנחנו, מקובל להבין כרפובליקניזם ואפילו לא מה שהיום באקדמיה מקובל להכיר כרפובליקניזם, כי זה הרפובליקניזם של אנשים כמו פיליפ פטי, וקוונטין סקינר, מה שקוראים, מה שגם מכונה נאו-רומאן רפובליקניזם, שבעיקר שם את הדגש על חירות ועל חירות כהיעדר שליטה מגורם אחר וזה לא מחייב ראייה, זאת אומרת, זה לא במקרה הולך ביחד ופטי מאוד מאוד קרוב לתפישות ליברליות, בגלל שבעצם זה איזה שהוא תיקון מינורי לתפישה של חירות הליברלית, אבל זה לא מערער את הראייה של החברה כמורכבת כפרטים וגם אצל פטי וממשיכו, מי ששותף לו, אין תפישה של שוויון שמשמעותה שינוי מבני.

ולכן, התפישה השוויונאית האגליטרילית שאני מציע היא מסורת שאפשר לראות אנשים עם שינויים, כן, יש אלמנטים במקיאבלי, ברוסו ומרקס, לא שכל אחד, אני לא אומר שזאת אותה מסורת, אבל יש בהם אלמנטים והייתי אומר שזו תפישה שיש לה ארבעה עקרונות מרכזיים – עיקרון, קודם כל, העיקרון הראשון זה התחייה של האינדיווידואליזם האונטולוגי והמתודולוגי. זאת אומרת, התפישה האריסטוטלית, כן? שאדם הוא ייצור פוליטי במובן פוליטי חברתי שאנחנו נולדים אל תוך חברה, אנחנו נולדים אל תוך קהילה פוליטית ולא ניתן להבין אותנו כבני-אדם, ללא הקהילה הפוליטית אליה אנחנו שייכים, זאת אומרת, התפישה של בני אדם כ- Interdependent, כתלויים האחד בשני. אז זה דבר ראשון.

הדבר השני זה תפישה של שוויון כשוויון בהשתתפות הפוליטית. זאת אומרת, כיכולת שווה של השתתפות פוליטית וגזירת הזכויות שליברלים גוזרים מעצם קיומו של פרט שקודם לחברה, גזירת כמעט את אותן זכויות מהעובדה שהן זכויות שהכרחיות לאפשר השתתפות פוליטית שווה. זאת אומרת בלי חופש ביטוי, בלי חופש התארגנות, בלי חופש דת

וחופש מדת, אין אפשרות אמתית של equal political participation, ואז זה אומר ששוויון, הקשר בין שוויון לחוק הוא לא רק שוויון בפני החוק, אלא שוויון בפעולת החקיקה. זאת אומרת, היחס שלנו לחוק הוא יחס דואלי, הוא כסובייקטים של החוק, אבל גם כסובייקטים מחוקקים ואז, והשוויון נדרש בשני הממדים, לא רק כסובייקטים של החוק, אלא גם כמחוקקים.

רעיון, הדבר השני זה תפישה של חירות, כשלטון עצמי. כשלטון עצמי, אבל טוב, היות וזו תפישה שהיא לא תפישה אינדיווידואליסטית, לא שלטון עצמי במובן הקנטיאני של אוטונומיה של הפרט, אלא כקהילה פוליטית שהיא שולטת על עצמה, טוב, במובן הזה האמירה המפורסמת של מקיאבלי, שבן-אדם לא יכול להיות חופשי אם הוא חי בקהילה פוליטית שהקהילה הפוליטית היא לא חופשית. זאת אומרת, הדבר שמבחינת הליברלים אפשרי לחלוטין. אפשר לחשוב על חברה ליברלית שהיא לא דמוקרטית, כן? אני לא צריך להזכיר את ברלין ופריד זכריה, כן? שדיברו על אפשרות של ליברליזם לא דמוקרטי, עם איזה מין נגיד מלך נאור, שמאפשר את רוב ה, את רוב החירויות הליברליות.

אז הדבר השלישי, העיקרון השלישי זה סולידאריות ותכף אני אדבר על איזה מין, למה אני מתכוון, כסולידאריות והעיקרון הרביעי, שאולי הוא הבעייתי ביותר ואני מקווה שיהיה לי זמן גם להתייחס, זו תפישה של הטוב המשותף.

אבל, ופה זה טוב משותף, אבל טוב משותף קודם כל, זאת אומרת, הייתי אומר, טוב משותף מודע לבעייתיות שלו. זאת אומרת, אני חושב שאחת הבעיות של הליברליזם עם הטוב המשותף, שהוא מציג את עצמי כניטראלי לגבי הטוב המשותף כשבפועל אין ניטראליות לגבי, כאילו טוב משותף שהוא לא מודע לקיומו. זאת אומרת, שמניח הניטראליות

הליברליזם כטוב משותף בלי להצהיר על עצמה, זה מצד אחד. מצד שני, כשאני מדבר על טוב משותף מודע לעצמו, כי זה טוב משותף שמודע לקונפליקטיביות שלו. זאת אומרת, שמודע לזה ש, ופה שוב, אני חושב שהמקור זה מקיאבלי, כן? זאת אומרת, זה הרעיון שאי-אפשר לקיים קהילה פוליטית בלי איזו שהיא ראייה של טוב משותף, אבל הבנה שהטוב המשותף הזה הוא תמיד קונפליקטיבי, זאת אומרת, תמיד צריכה להיות אפשרות לאתגר את אותו טוב משותף. אין סגירה של החברתית סביב טוב משותף, אלא זה סוג של משהו שהייתי אומר דומה למושג של הגמוניה, כן? שהיא תמיד מאוימת ותמיד יש לה אלטרנטיבה, וצריכה להיות פתוחה לאפשר לפחות את הדיון עם האלטרנטיבות האלה, אבל תוך מודעות שאי-אפשר לקיים קולקטיבי, ללא איזה שהן הנחות של טוב משותף.

עכשיו, אחד הדברים המרכזיים של הראייה הראשונית של שוויון כשוויון בהשתתפות הפוליטית, היא התפישה שכדי לאפשר שוויון בהשתתפות פוליטית, צריך להתמודד עם המבנים החברתיים שמונעים את זה בגלל החלוקה הלא שווה של משאבים ושל כוח. וזה אומר, למנוע מצבים שאנשים, וזה קשור גם לתפישה של חופש, דרך אגב, למנוע את העובדה שאנשים יהיו כפופים למבנים שבהם הם נתונים ליחסים של נישול או של ניצול.

יחסים של נישול או של ניצול הם יחסים שבהם היתרון של קבוצה מסוימת נבנית על בסיס החיסרון של קבוצה אחרת ושוב, פה ההתייחסות זה ליחסים בין קבוצות ולא ליחסים בין פרטים ולכן הדרך להתמודד או to redress, כן? להתמודד עם ה, לתקן את הבעיות המבניות האלה, לא יכולה להיות רק דרך של בתי-משפט ולכן שוויון בפני החוק תמיד תמיד, בראייה הזו, תמיד מפנה אותנו לפוליטיקה

במובן, כמקום לפוליטיקה, למדיניות ולחקיקה, כמקומות שמתוכם אפשר לשנות את המבנים.

לפני לדבר על הנושא של סולידריות, אמירה אחת לגבי המקום לבסס את הראייה הזאת של שוויון. התפישה הליבראלית של שוויון בדרך-כלל מבוססת על המושג הקנטיאני של equal wealth, כן? של ערך מוסרי שווה או התפישה של אנשים כמו וולדרון, של basic equality, כן? של שוויון בסיסי.

אני חושב שהבעיה של התפישות האלה זה ששוב הן תפישות של שוויון מבוססות על הבנה של החברה כמורכבת מפרטים שקודמים לקיומה של החברה ובמובן הזה, אני חושב שבתפישה רפובליקנית, הבסיס של שוויון זה הפגיעות המשותפת והפגיעות המשותפת או הפגיעות השווה בין כולנו, כי הרעיון של פגיעות היא כבר תמיד, הוא כבר תמיד רעיון של יחסים.

זאת אומרת, גם בגלל שפגיעות נוצרת כחלק מיחסים בין פרטים וגם כהגנה בפני פגיעות, היא נוצרת תמיד בקשר של האחד לשני ועכשיו אפשר לומר וזאת נקודה שאם פגיעות היא הבסיס של שוויון, אז אי-אפשר אולי להפריד בין שוויון לבין בני אנוש לבין שוויון בין בעלי חיים, וקודם כל, זה ברור שיש כאלה שחושבים שאין הבדל, אני לא חושב שאין הבדל בכלל ואני חושב שאחד ההבדלים זה היכולת של בני אדם לנסח מילולית את הפגיעות הזאת ולנסח מילולית את חוויית הכאב והיכולת לנסח מילולית זה אומר בגלל שיש שפה משותפת ושוב, זה מחזיר אותנו למקום שאנחנו לא קיימים כפרטים שקודמים אלא אנחנו בתוך שפה שמאפשרת לנו לנסח את הפגיעות הזאת ולכן ההשתייכות לקהילה פוליטית היא הכרחית כדי לתפוש את עצמנו גם כפרטים ולא הפוך.

ומפה גם נובע הרעיון של סולידאריות ופה שוב, יש סולידריות של Gemeinschaft ויש סולידריות של Gesellschaft, כן? זאת אומרת, יש סולידריות שהיא סולידריות אורגנית, אני סולידרי עם כל מי שדומה לי, אם אתם רוצים, סולידריות שבטית ואני חושב ואני מודע לזה שיש תפישות רפובליקניות שיכולות ללכת לכיוון הזה של סולידריות שבטית, האתנו רפובליקניזם זה אחת הדוגמאות, אבל אני חושב ששוב, הרעיון של שוויון בהשתתפות הפוליטית, המשמעות זה שהסולידריות היא סולידריות עם כל אלה שהם אזרחים ושוב, לא כדי להבדיל, אזרחים, אזרחים במובן של פעילים, שזכאים לאותו שוויון בהשתתפות הפוליטית ולתפקיד הזה, הכפול, של מחוקקים וכפופים לחוק. ואז אנחנו יכולים ליצור סולידריות על-ידי התחושה שיש לנו איזו שהיא מחויבות לכל מי ששותף לנו, כחבר שווה בקהילה הפוליטית ובמובן הזה הסולידריות היא מחויבות למי שחבר באותה קהילה פוליטית והמקור של הסולידריות עצמה זה הפרקטיקה של האזרחות. פרקטיקה של אזרחות פעילה, במובן של השתתפות במעשה הפוליטי, וכאן אני גם רוצה לומר משהו שאני חושב שלהבדיל מתפישות כמו של אריסטו או של חנה ארנדט, זו לא ראייה פרפקציוניסטית. זאת אומרת, זה לא שהמעשה הפוליטי הוא הכרחי, זאת הצורה הטובה של החיים, אבל היא אינסטרומנטלית ליכולת שלנו להיות חופשיים בחברה שהיא חברה משותפת. זאת אומרת, הראייה היא לא ראייה של ההשתתפות הפוליטית כסוג של חובה מוסרית, אלא ראייה אינסטרומנטלית, אבל שהיא הכרחית כדי שאנחנו נוכל להיות חופשיים בחברה עם אנשים אחרים וכדי גם לאפשר שוויון ופריחה.

ואמירה אחרונה לגבי הראייה של הטוב המשותף.

אני רוצה לחזור, קודם כל, בתפישה הרפובליקנית, הטוב המשותף, ושוב, אם אנחנו מניחים, לפחות ברמה הנורמטיבית, לפחות שאנחנו

רוצים ללכת לכיוון של השתתפות שווה אז התפישה של הטוב המשותף היא תמיד תוצאה של היכולת השוויונית להשתתף בהגדרת אותו הטוב המשותף. זה כמובן לא הופך את כולנו חושבים אותו דבר ולכן הפוטנציאל הדקאני קיים, אבל פוטנציאל דקאני נדמה לי שקיים בכל חברה אנושית וגם בחברה ליבראלית, הפוטנציאל הדקאני קיים, שוב, כי לפעמים חוסר המודעות לגבי שיש טוב משותף גם אם שמוצג כניטראליות בפני התפישה של הטוב, הופך את זה לעוד יותר קשה, גם להמשגה וגם להתמודדות.

יחד עם זאת, אם אנחנו מודעים לזה שאין חברה פוליטית ללא תפישה של טוב משותף ושמה שאנחנו צריכים לעשות זה להשאיר פתוחות אפשרויות, קודם כל להשתתפות שווה על כל המשמעויות המבניות של השתתפות שווה אמתית מצד אחד, ומצד שני, להשאיר את המנגנונים החוקיים ומנגנוני המדיניות שמאפשרים את ה, שלא סוגרים את התפישה של הטוב המשותף להחלפתה בתפישה אחרת, אז אני חושב שאפשר להתמודד בצורה לא פחות טובה מאשר בתפישה ליבראלית ואפילו שוב, בגלל המודעות, אפילו יותר טוב מזה למתח שבין הממד הדקאני של תפישה של טוב משותף לבין זה שחברה מאמצת במודע או לא במודע, תפישה של טוב משותף.

במובן הזה, שוב, אני פה, זאת אומרת, אני חושב שזה פה יש הבדל בין הרפובליקניזם של מקיאבלי לבין הרפובליקניזם של רוסו, כן? זאת אומרת, אין תפישה של רצון הכלל שהוא כללי בצורה כזאת שכולנו חופשיים בעצם זה שאנחנו חלק מרצון הכלל, אלא הראיה של מקיאבלי שמה שהופך את החברה לפתוחה וליציבה, זה דווקא הקונפליקט. זאת אומרת, זה דווקא הקונפליקט בין תפישות של טוב ולכן חלק מהראייה הרפובליקנית זה, כפי שאני רואה אותה, זה להשאיר פתוח האפשרות של קונפליקט חברתי.

אז לסיכום הייתי אומר שהראייה של בני אנוש כתמיד חלק מחברה ולא כפרטים אוטונומיים שמחליטים איזה שהוא רגע, גם אם זה היסטורית וגם אם זה כתרגיל מחשבתי להיכנס ביחד לאמנה, במקום התפישה הזאת, התפישה שאנחנו תמיד חלק מקהילה, חלק מקהילה שמה שמגדיר אותה כיום זה שהיא צריכה להיות קהילה פוליטית ולא קהילה אתנית או קהילה שבטית ומה ש, ושמבוססת על העיקרון של שוויון כשוויון השתתפות פוליטית של חופש כ- self government, כשליטה עצמית, של סולידריות בין משתתפים שווים בעשייה הפוליטית וטוב משותף שמוגדר כפי שאמרתי, וההשלכות האלה הן מבחינת הנושא של שוויון בפני החוק, זה שאי-אפשר להסתכל רק על מערכת המשפט כמערכת המשווה או כמערכת שבה, שתפקידה הוא לתקן אי-שוויון או כמערכת היחידה שתפקידה הוא לתקן אי-שוויון ושהשוויון בפני החוק לא יכול להיות שוויון בפני החוק אם אין שוויון במעשה החקיקה, זאת אומרת במעשה שמוביל לחוק.

אז זה ככה, בצמצום, וכמו שאמרתי, זה רעיונות שהם רעיונות ראשוניים, אני כבר מודע לזה שחלק מהדברים עוד לא לגמרי סגורים, אני לא יודע אם אפשר לסגור אותם.

מרדכי קרמניצר: טוב, תודה רבה.

מיטל פינטו: אפשר לשאול שאלות?

מרדכי קרמניצר: בבקשה.

מיטל פינטו: יש לי שתי שאלות שאני תמיד, תמיד כשאני מקשיבה לרעיונות האלה, על רפובליקניזם אני שואלת את עצמי – מה בעצם ההבדל בין רפובליקניזם לקהילתנות, כי קהילתנות הולכת יותר למובן השבטי האתני, כמו שאתה אומר, ורפובליקניזם אומר – רגע, אנחנו לא עושים בכלל הבדל אתני ואנחנו רוצים שכולם יהיו שותפים.

- דני פילק : תראי, קודם כל, יש אנשים שפעם קראו להם קהילתנים שהם קוראים לעצמם רפובליקנים, כמו סנדל וטיילור.
- מיטל פינטו : כמו סנדל, בדיוק.
- דני פילק : אני לפחות חושב שההבדל הוא הבדל של הסגירות ושל הפתיחות התרבותית. זאת אומרת, בתפישה הקהילתנית, כפי לפחות שאני מבין אותה ואצל וולצר למשל זה מאוד ברור, יש דברים שאתה יכול לעשות רק מתוך תרבות מסוימת ולא יכול לעשות מתרבות אחרת ואני, והקהילתנות לא יכולה להיות אוניברסלית, כמעט פר הגדרה.
- מיטל פינטו : הרפובליקניזם השוויוני, אוניברסלי לגמרי, כי כעיקרון, כל קהילה פוליטית יכולה להתארגן סביב הרעיון של חופש כשלטון עצמי ושל שוויון בהשתתפות הפוליטית. זה לא מוריד, זה לא אומר שהתרבות היא לא חשובה, אבל הקריטריון לסולידריות,
- מיטל פינטו : היא לא מכוונת, אבל.
- דני פילק : בדיוק, היא לא מכוונת והקריטריון לשייכות או קריטריון לסולידריות, הם לא גבולות ההשתייכות התרבותית.
- מיטל פינטו : עכשיו עוד שאלה שנייה. אתה דיברת על התפישה הרפובליקנית כאיזה שהוא קונטרות לתפישה הליברלית, ואתה אומר שלפי התפישה הליברלית, האי-שוויון לפי החוק צריך, זאת בעצם אפליה והדרך לתקן אפליה זה על בסיס אינדיווידואלי, מבלי להסתכל על סוגיות מבניות חברתיות.
- והשאלה שלי – איך אתה מיישב את התפישה הזו שלך, של התפישה הליברלית, עם חוקי אי-אפליה שונים למשל בישראל, סתם, נניח, חוק איסור אפליה במוצרים ושירותים שאומר – אנחנו לא רוצים לתקן אפליה של כולם, אלא אנחנו בוחרים עילות מסוימות, כן? גזע, מין, נטייה מינית, זה לא להסתכל על איזה שהיא,

דני פילק: לדעתי, זה בדיוק אומר מה ש, בדיוק דוגמה למה שאני אמרתי. זה מתייחס לפרטים השונים ששייכים לקבוצות מסוימות, אבל אין התמודדות, קודם כל, יש עיוורון מוחלט לגבי למשל הממד המעמדי, של האי-שוויון ושל אפליה ואין תיקון, אין דרישה לתקן צורות של בעלות על קניין או צורות של ייצור שהן בבסיס, זאת אומרת לתקן מן היסוד, מיטל פינטו:

דני פילק: כן.

מיטל פינטו: לתקן מן היסוד.

דני פילק: כן, כן, על זה, על זה אני מדבר.

תמר ברנדס: אז קודם כל, תודה, זה היה מאוד מעניין. אני בדיוק, אני כותבת עם יפעת גוטמן מאמר אחר, על האם החוק יכול לקדם סולידריות חברתית ובכלל, We didn't frame it as an issue of equality. אז אולי צריך לחשוב בכלל, אבל אני רוצה ללחוץ שנייה על נושא של הסולידריות. במודל הזה, יש מקום מאוד מרכזי להליך הפוליטי וההליך הפוליטי הוא הבסיס של הכל, נכון? גם בעצם של ההגדרה של השוויון כהשתתפות בהליך הפוליטי, בפוליטיקה, גם בהגדרה של החירות, גם בהגדרה של הסולידריות וגם בהגדרה של הטוב המשותף. אבל יש המון כתיבה שמפקפקת בשאלה האם השתתפות בהליך הפוליטי היא אכן בסיס מספק ליצירת סולידריות חברתית ואנחנו מסתכלים מסביב וזה, זה מאוד מושך לב וזה איזה שהוא חזון מאוד אוטופי שזה יהיה מספיק, אבל אפילו במודל הזה, הטוב המשותף מופרד מהסולידריות. זאת אומרת, אלה שני יסודות נפרדים. הטוב המשותף במקום אחד והסולידריות החברתית היא במקום אחר וגם הסולידריות, היא לא נוגעת בטוב המשותף, היא נוצרת מתוך ההשתתפות בהליך הפוליטי וזה appealing, זה מושך לב, אבל זה, אני,

דני פילק : תראי, אני, קודם כל אני רחוק מלחשוב שזה פותר את כל הבעיות ואת כל הסוגיות. אני, ואין ספק, ברור לי שמכל מיני סיבות, סולידריות שבטית, סולידריות מכאנית, היא יותר חזקה.

אבל פה הוויכוח, שלי לפחות, זה עם התפישה הליברלית. אז זאת אומרת, אני חושב שהתפישה הליברלית היא פחות טובה ביצירת סולידריות, כי אז, אז נכון, אני, אפשר לראות את הברקסיט, אפשר לראות כל מיני דברים כדי להסתכל, אבל דרך אגב, אני חושב שחלק, אפשר בברקסיט הפוך, להגיד שאין השתתפות, אז אין סולידריות.

תמר ברנדס :

דני פילק : זה אלי"ף. ואני חושב שחלק ממה שקורה היום ואפרופו, כי חשבתי, במפגש הקודם דיברו הרבה על הצורך, על הדחיפות של מה שקורה בישראל ועל האם אנחנו עוסקים בסוגיות פוליטיות. אז אני חושב שיש קשר בין זה, כי התחושה, לא תחושה, התפישה שלי, יכול להיות מוטעית, שחלק מהבעיה של מה שקורה לנו בישראל, ושל חלק מהבעיה של מה שקורה היום באירופה עם הפופוליזם הרדיקלי הימני, זה בגלל המגבלות של הליברליזם. ואני לא מדבר על הליברליזם הכלכלי רק, אלא גם על הליברליזם הפוליטי.

בגלל שבישראל בטוח השמאל הוא שמאל, מה שקיים כשמאל, הוא שמאל ליברלי, בעיני אין לו פתרונות לשאלות של סולידריות.

אז אני מסכים עם מה שאת אומרת, אבל עדיין אני אומר, אם אני לא רוצה ליפול לסולידריות של Gemeinschaft, כן? שזה סולידריות מדירה, שזו סולידריות של מי שלא שייך, אני צריך משהו שבעיני עד עכשיו נגיד אלטרנטיבה בישראל בצורה מאוד ברורה, אלטרנטיבה לזה, זה ליברליזם. אני חושב שהליברליזם מתפקד עוד פחות טוב ואני,

תמר ברנדס : הליברליזם לא מתעניין בסולידריות.

דני פילק : לא. אבל, אבל אני חושב שזאת אחת הבעיות. הליברליזם לא מתעניין בסולידריות כי רואה במנגנון השוק מנגנון שפותר את הבעיות בלי צורך

בסולידריות, שהופכת אנשים אנוכיים ככאלה שבסופו של דבר יוצרים טוב משותף.

עכשיו, גם צריך לומר שאני קצת עושה עוול, כי ליברליזם זה משהו נגיד אייריס מריון יאנג, היא מאוד מאוד שונה מאשר הליברליזם ה, רפובליקנית, אבל,

תמר ברנדס : דני פילק :
 הלוקיאני. אבל היא מגדירה את עצמה, אפרופו הגדרות. אבל נכון שהיא מדברת על דיכוי והצורות של דיכוי, ממש כמו שאתה אומר עכשיו.

תמר ברנדס : דני פילק :
 היא מאוד מאוד קרובה. רק המקום היחיד, לדעתי, נגיד, של הבדל, זה שעדיין מבחינתה, הביסוס זה על התפישה של אוטונומיה של הפרט ו- Equal moral worth.

זאת אומרת, ולא על תפישה של הפרט כתמיד כבר חלק מקהילה פוליטית.

מרדכי קרמניצר : אורית.
 באמת תודה, תמציתי ומאיר עיניים.

כמובן, הבעיה זה הטוב המשותף, רפלקסיבי, דינמי, שוויון בחקיקה, הכל אני מסכימה, אבל עדיין ניסיתי לתרגם לעצמי את זה למשהו הכי צורני שיכולתי, כדי לא להיקלע למקומות יותר מדי מהותניים ואז זה הופך להיות אחד האלמנטים הקודמים. או שוויון של סובייקטים בפני החוק וכמחוקקים, ו/או חירות כשלטון עצמי של חברים בקהילה פוליטית ו/או סולידריות. ואז אני שואלת את עצמי, האם כשכבר מנית את שלושת היסודות הקודמים, האם זה הכרחי להוסיף את הטוב המשותף או שאפשר פשוט להגדיר את שלושת האלמנטים האלה של, שגם כסובייקטים כשלטון עצמי של חברים בקהילה פוליטית וסולידריות אזרחית, האם אפשר להגדיר את זה כטוב המשותף ואז לא להצטרך איזה שהוא טוב משותף שהופך להיות שוביניסטי, או לאומני

או דתי או, ואגב, אתה אמרת שמה שנקרא שמאל בישראל הוא ליברלי, אז אני חושבת שהוא קודם כל יהודי ובשוליים הוא ליברלי. והשאלה היא, אם למשל אלמנט כזה של יהודי, שזה משהו אתני או תרבותי או דתי או מה שזה לא יהיה, הוא הכרחי לנקודה הרביעית שלך של טוב משותף, או שאפשר להסתפק באחד האלמנטים האחרים, כטוב המשותף.

דני פילק: אני לא בטוח, לא בטוח. אני אנסה לתת תשובה, אני לא בטוח, צריך לחשוב על זה יותר. אבל הייתי אומר ככה – ייתכן מאוד שנורמטיבית, את צודקת לגמרי. אבל אני לא יודע אם אפשר לחשוב על חברה בלי תרבות משותפת, כלשהי.

אורית קמיר: לדוגמה-? מה זה בשבילך תרבות משותפת או טוב משותף? ציונית? יהודית?

אליעזר חדד: אפילו התפישה של השוויון, תשתית של החשיבה של הדמוקרטיה, זה ... אורית קמיר: אני שואלת, למה העיקרון של שוויון סובייקטי, חירות חברים קהילה פוליטית, פלוס סולידריות, לא יכול להיות הטוב המשותף.

דני פילק: אורית, אני אומר – נורמטיבית, אני לגמרי מסכים.

אורית קמיר: אז רגשית קשה לך?

דני פילק: לא. לא. לא רגשית. אני חושב שמעשית זה לא מה שקורה. זאת אומרת, כשאנחנו,

אורית קמיר: אתה מדבר כאן על מה שקורה או על מה שהיית רוצה שיקרה?

דני פילק: לא, אז לכן, אז לכן אני אומר. נורמטיבית, בגלל זה אני אומר. נורמטיבית, אני מסכים אתך.

אורית קמיר: אוקיי.

דני פילק: נורמטיבית לגמרי אני מסכים אתך. אבל אני חושב שבגלל שאנחנו חיים בכל-זאת במציאות, אז מה שאני חושב שאנחנו צריכים לעשות זה מול, מול זה שאני נורמטיבית מסכים אתך, אבל בכל-זאת, המציאות היא

מציאות, אז לבדוק, לחשוב, כי בכל-זאת, אני כן חושב שתרבות משותפת היא צורך אנושי. מה שצריך לעשות זה, איך הייתי אומר? לבנות, לכוון תשתית מוסדית חוקית שלא, שתאפשר פתיחות מסוימת לגבי הטוב המשותף התרבותי הזה.

אורית קמיר: השאלה שלי, כשאתה אומר את המילה תרבות, למה אי-אפשר לקרוא לשוויון, חירות וסולידריות – תרבות, למה צריך להוסיף לזה נוצרית או, אתה יודע, הדברים האלה שהיום הולכים ומתחזקים. אירופה רוצה להיות, כל הדברים האלה, אבל גם נוצרית. למה אי-אפשר פשוט להגיד שלדברים האלה, אלה תרבות ואז זה לא משנה אם אתם טורקים או בולגרים או אנגלים, זה תרבות וזו התרבות שמקדמים בשונה מתרבות פנטית נגיד כמו המדינה האסלאמית, שהיא לא צריך, לאו דווקא לראות בה מוסלמית, אלא היא פשוט תרבות נעדרת שוויון, חירות וסולידריות מהסוג הזה שאתה מבקש. זו ההצעה שלי.

דני פילק: טוב, אני מבין,

אורית קמיר: אוקיי.

דני פילק: אני שואל את עצמי ואני לא יודע, אני באמת שואל, לא יודע, האם פרטיקולריות מחייבת פנטיות. זאת אומרת, האם אי-אפשר פרטיקולריות שלא שוללת את האוניברסאליות. זאת אומרת, פרטיקולריות שלא אומרת הפרטיקולרי שלי הוא היחיד או הפרטיקולרי שלי,

ידידיה שטרן: זה פלורליזם, לא?

אורית קמיר: רק לא קיים בעולם.

דן מרידור: לא לא, אבל זו התפישה, כן.

ידידיה שטרן: פלורליזם אומר – לי יש עמדה פרטיקולרית, לה יש עמדה פרטיקולרית אחרת,

דן מרידור: והן לגיטימיות, כולן לגיטימיות.

- אליעזר חדד : אבל מה אתה רואה משותף?
- אורית קמיר : מחפש טוב משותף. אתה אומר פלורליזם זה הטוב, נכון. אבל אז זה מחזיר אותנו לאורית. זאת אומרת, אם פלורליזם, אז דני פילק :
- באמת זה שלושת הדברים בלי ה, נכון.
- ידידיה שטרן : אני לא אמרתי את זה, טוב, אני לא רוצה להיכנס.
- דני פילק : לא, בסדר, סליחה.
- אורית קמיר : לא נורא, מתוך שבא לקלל יצא מברך, זה חוקי.
- ידידיה שטרן : לא לא, אז אם ככה, שווה לחדד.
- אני הבאתי את זה כתשובה לשאלה האם הכרחי שפרטיקולרי יהיה פנטי ולזה היתה התייחסותי.
- אורית קמיר : נראה לי שהמציאות עונה על זה באופן חד משמעי.
- תמר ברנדס : ואז הגבולות של הקהילה הפוליטית הן לגמרי ארביטרריים? הגבולות של מי שנמצא בקבוצת אי-שוויון?
- אורית קמיר : כדי שלא יהיה גבולות של קהילה פוליטית.
- מרדכי קרמניצר : אם אפשר להחזיר את זה לדיון מסודר, אני רוצה לשאול אותך משהו.
- אני מבין את הטענה שהמושג השוויון המשפטי לא עושה את כל העבודה שאתה היית רוצה שהמושג יעשה ושהוא מתעלם מיחסי כוח וזה אני מבין. מה שלא כל-כך ברור לי, זה למה אתה רוצה לעשות, אז עם זה אפשר להתמודד על-ידי זה שאתה אומר – המושג המשפטי עושה את מה שהוא עושה, ואנחנו צריכים להוסיף לזה נדבך אחד, נדבך שתיים, נדבך שלוש. זה אני מבין.
- אתה עושה דבר, אתה עושה מהלך אחר. אתה עושה debunking, של המושגים המשפטיים, המושגים הקיימים של, ופה, וגם של תפישות בסיסיות על שוויון ערך האדם וכל הדבר הזה ואת המהלך הזה אני לא כל-כך מבין, כי אני לא רואה בכלל סתירה בין להגיד, לקבל את קאנט, ולהגיד שאדם הוא חלק מקהילה. זה, אני לא רואה סתירה בין השניים

ואני לא כל-כך מבין את המוטיבציה לבוא ולהרוס את כל המושגים שסך-הכל, אם מסתכלים מבחינה היסטורית, הם עשו עבודה לא מעטה בקידום בני-אדם, לא, לא עשו מספיק עבודה אולי, נשארו בעיות, אבל עשו פה עבודה עצומה ולהשאיר את זה בסוף להשתתפות הפוליטית ולטוב המשותף, בסוף הטוב המשותף יכול להיות טוב שהוא משותף למי שמקבל אותו והוא מאוד פוגעני באנשים, באנשים אחרים.

עכשיו, אם אתה משמיט את הבסיס לזכויות הבסיסיות שיש לנו בתור בני-אדם, אז נניח שהפוליטיקה תכזיב, אז מה אז? הרעיון, הרי, אני מסתכל על העולם, על אירופה, יכול להיות שהעולם זה ... אבל בינתיים הוא קיים ואני מנסה להבין,

אורית קמיר: עם אנגליה או בלי אנגליה?

מרדכי קרמניצר: אני מנסה להבין את ההיגיון של מה שעשו מאז מלחמת העולם השנייה. אמרו – לא נכון לסמוך רק על הפוליטיקה. פוליטיקה יכולה להוביל לדברים מאוד בעייתיים, אז צריך ליצור ריסונים לפוליטיקה, כדי שאם הפוליטיקה הולכת עקום מאוד, אז אפשר יהיה למשוך אותה חזרה, לעצור דברים שהם פוגעניים ולא מצאו דרך אחרת, אלא לעשות את זה באמצעות הרעיון הזה של זכויות טבעיות, חוקות, בתי-משפט חוקתיים, בית-דין על מדינת. אם אני מסתכל על אירופה. ואני שואל את עצמי – האם מבחינתך, כל המערכת הזאת היא מערכת,

דן מרידור: מיותרת.

מרדכי קרמניצר: מיותרת, או מערכת שהיא מזיקה בכלל, כי אולי היא מסתירה דברים וכו', שאגב, אני לא מכחיש שיכול להיות שהיא מסתירה דברים. אבל היא גם, היא גם מגלה דברים.

בקיצור, השאלה שלי היא – למה אתה לא הולך בשיטה התוספתית, אלא אתה הולך בשיטה המחריבה.

אורית קמיר: לא בטוח שהוא הולך בשיטה,

- דני פילק : קודם כל, לא ראיתי את עצמי כמחריב, אני חייב לומר,
 מרדכי קרמניצר : כך אני שומע.
- דן מרידור : ... מחריב, לא למדת את זה. זה, מהפכני תקרא לזה, זה נשמע יותר טוב.
 אבל זה אותו דבר.
- אורית קמיר : בגלל מה שהאנגלים אמרו אתמול, שזה לא מספיק, It's not good enough.
 מרדכי קרמניצר : אני אומר, not good enough to seek. אבל השאלה אם אתה צריך,
 דן מרידור : ... יסוד מחריב, זה,
 ... [מדברים יחד]
- דני פילק : אני לא ראיתי את עצמי באמת בא להחריב. עכשיו, העלית כמה נקודות,
 אני מנסה, אני אנסה להתייחס.
- קודם כל, יש פה הנחה שאני לא בטוח שהיסטורית היא נכונה בדברים
 שלך, שבת-המשפט יכולים להחזיק כשהפוליטיקה מאכזבת.
 וכשהפוליטיקה באמת מאכזבת, גם בת-המשפט לא יכולים להחזיק.
 ראה מקרה של גרמניה. בגרמניה הנאצית, היה גם לכאורה ביקורת
 שיפוטית לפני זה, אבל כשהיה גל ששטף, אז גם מערכת המשפט לא
 הצליחה. זה לא שיש איזה מין כוח על שיכול להחזיק. זאת אומרת,
 העצמאות של בית-המשפט, יש לה גבולות. אז האכזבה,
 דן מרידור : זה שהיא לא אומניפוטנטית, זה לא אומר שהיא לא עוזרת. יש דברים
 שהיא אולי הצליחה.
- דני פילק : רק שנייה, לא. אני לא, אם מובן ממה שאמרתי שצריך לבטל את
 המערכת, את מערכת המשפט – לא לזה התכוונתי.
- ידידיה שטרן : זה שליקעס, זה לא העיקר.
 דני פילק : אמרתי, אבל,
 דן מרידור : כשהמכנסיים נופלים ואין שליקעס, זה לא טוב.

דני פילק :

אמרתי, להפך, אמרתי שלשוויון בפני החוק צריך את שני הדברים, צריך את השוויון בפני החוק, אבל צריך את השוויון של המחוקק. אז זה דבר אחד.

דבר שני, אני כן חושב שיש הבדל משמעותי בין לתפוש, וכאן דווקא במקרה הזה, זה לא לגמרי, זה לא לא קוהופס, כן? אבל אני כן חושב שיש הבדל בין להבין את החברה כמורכבת מפרטים שקיומם הוא אוטונומי וקודם את החברה כמעשה משותף, ל-להבין את האדם כ, כמו שאריסטו אמר, כזון פוליטיקון, כייצור שהוא ייצור חברתי. חברתי פוליטי, כי אצל אריסטו לא היה,

יצור מדיני.

דובר :

דני פילק :

כן. אז אני חושב שכן יש הבדל ושלהבדל הזה יש השלכות לגבי מה אתה מצפה מהמערכת המדינתית ומהמערכת המשפטית ולכן להחריב, הרי בסופו של דבר, אנחנו יודעים שהיום הרעיון הזה של זכויות טבעיות זה סוג של פיקציה היסטורית. הרי היו נושאי זכויות שלא היו נושאי זכויות טבעיות כשהזכויות הטבעיות נוסחו, כן? נשים לא היו נושאות זכויות ויש זכויות שהיום נראות לנו זכויות מאוד חשובות שהיו לא, שלא היו נחשבות זכויות טבעיות ולכן אם הזכויות הטבעיות הן לא טבעיות, הן היסטוריות, אז השאלה – זה, איזה תפישה של היסטוריה אנחנו מאמצים. זה, והנושא השלישי, זה הנושא של מה רמת העצמאות של בית המשפט לגבי המערכת הפוליטית. השאלה של ביקורת שיפוטית כמגן, אז אני חייב לומר שבישראל של היום מאוד קל לי להזדהות עם הרעיון של ביקורת שיפוטית. אבל אני חושב ש, זאת אומרת, צריך גם לחשוב על ההיסטוריה. מרבורי ורסוס מדיסון, זה דרך של הקבוצות הכי שמרניות בחברה האמריקאית לעצור את הכוחות הדמוקרטיים. זאת אומרת, שוב, אם אנחנו מסתכלים היסטורית, הביקורת השיפוטית היה

הרבה פעמים המבצר של קבוצות אליטות שלא רצו לאמץ שינוי חברתי, מהיסוד, כן? מהמקום שהביקורת השיפוטית צומחת בארצות-הברית. לכן, שוב, אני לא אומר שאני רוצה להחריב, קטונתי מזה, שאני רוצה להחריב את הביקורת השיפוטית. אני כן חושב שצריך ראייה יותר מפוקחת וביקורתית, ואני מודע שבישראל של היום גם אני רוצה להיאחז לביקורת השיפוטית, כן, מול חוק ההשעיה, אני כאילו, אז אולי התקווה שיהיה בית-משפט עליון שיפסול את זה. אבל אני חושב שבסופו של דבר, גם פוליטית זה בומרנג, בסופו של דבר ושאני חושב שצריכים לחשוב, לחשוב אחרת מה המשמעות של דמוקרטיה.

מרדכי קרמניצר: אוקיי. מני מאוטנר.

מני מאוטנר: אני חושב שהשאלה של מוטה היא לגמרי במקום והיא האם הרפובליקניות היא תחליף מוחלט לליברליזם הקנטיאני של האוטונומיה, או שמא הרפובליקניות לוקחת מהליברליזם הזה ומוסיפה עליו. אני חושב שהיא לוקחת ממנו לא מעט, אבל לא את הכל היא לוקחת ואת מה שהיא לא לוקחת, היא משלימה. צ'רלס טיילור, אני חושב הציע הבחנה מאוד מאוד מאירת עיניים. הוא אומר – כאשר אנחנו עוסקים בתיאוריה פוליטית, צריך לשאול שתי שאלות. קודם כל מה ה אונטולוגיה שהתיאוריה מניחה. איזה מצב היות של האדם היא מניחה, ושתיים – מה ה- policies, שהיא ממליצה עליהם, שצריך לבצע בשם המדינה, כלפי האזרחים. ההבדל המכריע בין הליברליזם של האוטונומיה לבין הרפובליקניות, כמו שדני הסביר לדעתי בצדק, הוא ברמת האונטולוגיה. הליברליזם, האונטולוגיה שלו היא של אינדיווידואליזם מתודולוגי, או כמו שזה נקרא לפעמים – אטומיזם.

הרפובליקניות, יש לה אונטולוגיה אחרת לגמרי, כי היא לטנית. זאת אומרת, האדם הוא לא אטום שמרחף בחלל ויוצר קשרים עם בני-אדם באמצעות חושים, אלא אדם הוא קודם כל משוקע בתוך מבנים חברתיים ובתוך תרבות.

אז ההבדל המכריע הראשון הוא ברמת האונטולוגיה. ברמת ה- policies, אני חושב שכאן זה יותר מורכב. כי ברמת האונטולוגיה זה מקוטב.

ה- policy של השוויון, נתמקד בשוויון, אנחנו מדברים על השוויון, של הליברליזם, אני חושב שזה שוויון שהשורשים שלו במושג ה- dignity, כבוד האדם של קאנט, שהוא מושג אוניברסלי שמניח שכל בני-האדם, רק בגלל שהם בני-אדם, זאת אומרת, בגלל התבוננות שלהם, זכאים לסוג מיוחד של יחס וסוג היחס המיוחד הזה, קאנט קורא לו – כבוד האדם. Dignity.

אבל הליברליזם של האוטונומיה, לוקח את העניין הזה של התבונה של בני האדם, צעד נוסף, ומכניס יסוד חזק של כבוד במובן של Respect. זאת אומרת, אני מקבל אותך כמו שאתה, כייצור תבוני, ואני מקבל את זה שאתה מכל העולם הוא זה שרשאי לקבוע מה יהיו אופני החיים שלך. ואני מבחוף לא אתערב בחיים שלך, כי מכיוון שיש לך dignity שמקורו בכך שאתה תבוני, שמקורו בכך שאתה אנושי, אם יש לך dignity, אני גם נוהג respect בך, כי אני מניח שאני צריך לכבד את ההכרעות התבוניות שלך לגבי החיים שלך.

למה זה מוביל ברמה של Policy? זה מוביל למדינה קטנה, למדינה שלא מתערבת, למדינה שלא מקיימת מנגנונים של בירוקרטיה מדינתית, כדי לשפר את חייהם של בני-האדם, אלא אומרת – כל אדם תבוני הוא זה שייקבע את תכני החיים שלו וזה מוביל בסוף גם לליברליזם מנטרליסטי, שאומר – המדינה לא יכולה לנקוט עמדה. יש היגיון עמוק

ברעיון הזה, אף כי הוא מופרך לגמרי. המדינה חייבת להיות ניטראלית, כי ברגע שהיא תופשת עמדה אחת מסוימת לגבי החיים הטובים, היא נוהגת חוסר כבוד בכל האזרחים שלא מחזיקים בעמדה הזו, באשר לפשר החיים הטובים ולכן המדינה צריכה להיות מרוסנת, לא מתערבת, לא נוקטת עמדות, ניטראליסטית.

אז המדינה הליברלית היא מדינה מצומצמת, מדינה שמאוד מגבילה את הכוחות שלה.

ברפובליקניות אני חושב שקודם כל, לוקחים את רעיון ה- Human dignity, של קאנט, לגמרי, פה ברור לגמרי שכל הרפובליקנים מתייחסים לבני-האדם כבעלי dignity במונח הקאנטיאני, כבעלי תבונה. מושג ה- respect שלהם הוא אחר לגמרי, הם לא אומרים – אני מכבד את האופן שבו אתה חי. הם אומרים – כן, אבל הם נותנים לו תפישה הרבה יותר עבה. הם אומרים – כדי שאתה תוכל לפעול באופן תבוני, אז אנחנו חייבים לדאוג לכך שהמבנים החברתיים, שהרי האונטולוגיה שלנו, היא קהילתנית והתרבות שאתה חי בה יהיו כאלה שיאפשרו לך באמת לקבוע, בצורה המיטבית, את תכני החיים שלך. אז זה לא שאתה איזה אטום שמרחף בחלל ואנחנו מכבדים אותו באשר למה שהוא עושה, אלא הרפובליקניות אומרת – אנחנו נוהגים בכך כבוד, אבל מכיוון שאנחנו מבינים שאתה חי לא באטום בחלל, בקוסמוס, אלא חי בתוך חברה וחי בתוך תרבות, אנחנו נתערב בחברה, נתערב בתרבות, כדי לאפשר לך לקיים את תכני החיים שלך, להחליט באשר לתכני החיים שלך, באופן שהוא משמעותי, באופן שהוא עבה ופה לכן הרפובליקניות מצדדת במדינה גדולה, במדינה אקטיביסטית, במדינה שהיא מדינת רווחה ובוודאי שהרפובליקניות לא תהיה ניטראליסטית. כי היא תגיד – לא לא, יש לנו עמדה, אנחנו רוצים שבני-אדם יממשו את החיים שלהם באופן עבה ומשמעותי.

עכשיו, כמו שדני אמר, הם גם מוסיפים את העניין הזה של ההשתתפות הפוליטית. אבל לא רכיב אחד רק, של ההשתתפות הפוליטית, נכון שהוא המרכזי, כי הוא מיד גם מוביל לדבר המרכזי הבא, שדני הצביע עליו וזה הטוב המשותף. אז ההשתתפות הפוליטית, על בסיס של שוויון ופה יש הדגשה שכולם צריכים לקבל גישה לתוך הפוליטיקה וכל בתוך הפוליטיקה, על בסיס של שוויון וזה הדגשה באמת נורא חזקה שלא קיימת בליברליזם, חוץ ממושג שוויון שהוא כמובן מרכזי, אבל הרבה פחות קונקרטי, וגישה של טוב, של האזרחים כתבוניים, כפועלים פעילות פוליטית. הליברליזם, אין לו בכלל תפישה של הפוליטיקה. במידה שיש לו תפישה של הפוליטיקה, היא תפישה משפטנית, כן? זה לא מקרה ששניים מארבעת ההוגים הליברלים הכי גדולים בדור האחרון בארצות-הברית, בליברליזם בכלל משפטנים, שזה רונלד דבורקין וברוס אקרמן, כי הליברליזם, אין לו תפישה של פוליטיקה כעשייה איזו שהיא לטובת האזרחים, כעשייה משותפת של טוב משותף לטובת האזרחים. התפישה שלו היא שהאזרחים מבוצרים באטומיזם שלהם, על-ידי זכויות שליליות, כן? ועכשיו המשפט יגן עליהם. ולכן הליברליזם של האוטנומיה נותן מקום כל-כך גדול למשפט ומעט מאוד מקום לפוליטיקה ואגב, הוא גם נותן, כאן שאלת היהודי, מאמר של מרקס על נשאל את היהודים, הוא גם לא נותן שום מקום לחברה האזרחית. הוא יכול לדבר ממחר עד קצה הימים, עד סוף העולם, על עקרונות השוויון, אבל אומר מרקס בצדק גמור – מתחת לתביעה של הפוליטיקה הליברלית לשוויון, יש חברה אזרחית ובחברה האזרחית הזאת, מתקיימים מצבים של חוסר שוויון, קשים וחמורים, שבהם צריך להתערב והליברליזם לא מסוגל להתערב בזה. לכן הליברליזם הוא דל מבחינה אינטלקטואלית בעיני, כי הוא לא, אין לו תפישה מפותחת של הפוליטיקה, אלא היא תפישה משפטנית בעצם, ואין לו בכלל תפישה של

החברה האזרחית שהיא מציאותית, כי הוא מניח שבחברה האזרחית כולם פועלים ומתאגדים לפי הרצונות שלהם וכו' וכו' וזו תפישה שהייתי אומר של חברה אזרחית במובן של המעמד הבינוני.

המעמד הבינוני יודע להתארגן, יודע לקדם עניינים, לפעול בצוותא ובמשותף. כל מי שמתחת למעמד הבינוני, בתוך החברה האזרחית, נופל טרף לכוחות חזקים ממנו ואת זה הליברליזם לא מבין ואת זה, נדמה לי, מושג הסולידריות שהצבעת עליו דני בצדק שוב, כן מבין של הרפובליקניות, שהאזרחים לא סתם נמצאים שם כמו אטומים שמרחפים בחלל, אלא הם קהילה פוליטית משותפת שחושבת ביחד ובשוויון, בשוויון, על הטוב המשותף שלה והיא גם קהילת אזרחים שהם גם בני-אדם, שחיים ביחד ואי-אפשר להפריד בין זה.

ועוד נקודה אחרונה, או לפני אחרונה, ממש בקיצור. מכיוון שזאת התפישה של הרפובליקניות, שהאזרח הוא שחקן פוליטי, אז יש כאן תפישה שאומרת שצריך לטפח את האיכויות של האזרח. אתה לא רוצה, אנשים, אזרחים שמשתמשים בפוליטיקה, שהם בורים, שהם נבערים, שאפשר להסית אותם, שהם Mob, שהם המון, אתה רוצה אזרחים מחונכים, אזרחים משכילים, אזרחים שיודעים לחשוב. כי הפוליטיקה היא מקום חשוב, בשביל הרפובליקניות ובשביל הליברליזם כמעט בכלל לא. אז קודם כל, הדגשה על העלאת מצבו של האדם ברפובליקניות, שאיננה קיימת בכלל בליברליזם.

נקודה אחרונה. דיברנו על הליברליזם של האוטונומיה, החדשות הרעות – שיש עוד סוגים של ליברליזם, שיש להן תפישות אחרות לגמרי והן הרבה יותר קרובות לרפובליקניות ולסוציאל דמוקרטיה וכו'. אולי יצא לנו לדבר על זה בהמשך.

מרדכי קרמניצר: למה זה רעות?

מני מאוטנר: כי המצב של העולם הוא לא פשוט. הוא מורכב.

מרדכי קרמניצר : אתה רוצה להתייחס או שאתה רוצה להסכים?

דן.

דן מרידור : מעבר לוויכוח על האונטולוגיה בשני המשתנים האלה, הצגה דיכוטומית

היא נוחה לדיון אבל היא עושה קושי מסוים, בעיני.

השאלה בעיני, בהתפתחות ההיסטורית, היא לא מהו רק ה- common good, אלא איך למנוע את הרע. אנחנו באים על רקע של הליברליות בכלל, על רקע של משטרים שלא היו ליבראליים, שהמדינה או המלך או הקהילה היו העיקר והרע שנעשה ויכול להיעשות ליחיד בשם העקרונות של הכלל, הוא גדול ועצום.

כמעט תמיד הדברים הקשים נעשים בשם איזה שהיא טובת הכלל. כפי שהרוב או השליט רואה אותם. והרעיון הזה, שהאדם קודם לקהילה, הפיקציה הזאת, אני לא מדבר על ההתפתחות ההיסטורית, מה קדם למה. הפיקציה הזאת, שאתה רוצה, שראשית ברא אלוהים את האדם, לא את החברה, והאדם יוצר לו אחר-כך חברה, היא באה לידי ביטוי ומשפיעה, הרי יהיה מתח בין השניים, מה קודם למה, טובת הכלל? למשל, שאלת אפילו מני העלה, אתה רוצה לשבח, להשביח את האדם, לחנך אותו. ל-מה לחנך אותו? בישיבה או בבית-ספר? לכפות עליו חינוך כזה או אחר?

השאלות האלה, אם אתה, עד כמה אתה רוצה להתערב, וכל התערבות יש בה גם מידה של הטיה לכיוון שאתה חושב אותו, אתה מצמצם את החירות הבסיסית. אז זה מתח קיים, אני לא חושב שאפשר לפתור אותו. אבל בשאלה של מה משפיע ולמה אני רוצה לחנך את החברה שלי, אני חושב שההדגשה הרבה שניתנת בגישה הליבראלית, אני לא יודע איך לקרוא לה, כי באמת יש ... מסוגי ליבראליזם שונים, הגישה ששמה את האדם במרכז ואת החברה ואת המדינה כנועדות לשרת את האדם,

יתרונותיה במניעת עוול, בשמירת זכויות אנשים, לפי דעתי היסטורית הרבה יותר גדולות מאשר הדגשה על החברה.

אני לא רוצה לנתח הרבה בהיסטוריה, אני גם לא מומחה לזה, אבל הרעיונות הגדולים, אפילו המרקסיסטיים, ששמו את החברה במידה רבה במרכז, זה סמכותה וזכויותיה, באמת, עד שמן גלגלי המהפכה. כי היחיד לא כל-כך חשוב, יש חברה, הם מסוכנים. כמעט כל האידיאולוגיות הגדולות, של קהילה, של עם, יצרו גם מחירים קשים לאדם. אבל אולי אין מנוס מזה.

אבל השאלה היא מה אתה רוצה להדגיש, כשאתה מחנך אנשים. את האדם כנזר הבריאה, את האדם כתכלית או את המבנים הגדולים שהם חשובים, בלעדיהם אי-אפשר לפעול, אדם לא בתוך חברה זה רובינזון קרוזו אצל, על האי. השאלה היא איפה הדגש. ולכן, אני רואה יתרון עצום בחינוך הלא טבעי לאדם כמה שאפשר לקרוא בלגלוג, אטום.

האדם כנזר, כדבר המרכזי, זה לא טבעי. אדם באמת נולד, הוא לא נולד לבד, יש לו אימא ויש לו אבא, יש לו חברים, יש לו עדה, יש לו קהילה, יש לו דת. אתה רוצה להגיד – לא לא, יש דברים מעל זה.

אבל אני רואה את ה, אני לא רוצה, מה שקורה היום, היתה מגמה ברורה בשנים, נניח מלחמת העולם השנייה, בגלל הזוועות שנעשו, יש היום קבוצות בשם לאום, לאומנות וכן הלאה, היתה נטייה להעצים וטכנולוגיה שאפשרה את העצמת האדם, מה שמתחת למדינה ואת מה שמעל המדינה – המשטר הבינלאומי, אירופה וכן הלאה. אני ראיתי בזה ... במתח הזה, בין המבנה המדיני, המדינה וכן הלאה, לבין האדם ואין ספק שעכשיו יש backlash, יש חזרה לזהות הקבוצתית על חשבון הזכות של הפרט והמקבילה שלה, המשלימה של המבנים העל-מדינתיים, אירופה למשל, לוקסמבורג, יש שטרסבורג וכן הלאה, יש בריסל, או במקומות אחרים. זאת הערה אחת.

אני חושב שצריך לחשוב על משמעות הדברים לא רק ברמה הפילוסופית מה נכון, איזה, אלא מה התועלת. עושה פה ניתוח תועלתני בחינוך הציבורי, לשים את הדגש על האדם, שהוא במרכז העניין, ... אידיאולוגי לחברה, זה אידיאולוגיה. יהודית, סוציאליסטית, קפיטליסטית, ובשמה לעשות כל מיני דברים גם לאדם.

וצריך ... מנגנון הדמוקרטי, מנגנון שברוב המכריע בחלק גדול מהדברים, אפילו לא בכולם, אתה נותן זכות לכפות על אדם מה שהוא לא רוצה, בשביל, לא בשביל אנשים אלא בשביל חברה, שזה קצת בעיה אחת.

דבר שני, על הפרטיקולריות והאוניברסליות.

הפרטיקולריות מוכרחה להביא לרוע. תשמע, זה, עוד פעם, בהתבוננות על העולם, הוא בנוי רק מאומות שכל אחת פרטיקולרית. האומה, אני אגדיר אותה, העם השלי הוא שונה מהעם שגר פה והעם שגר שם, השבדי והנורבגי והיהודי או ישראלי, אם אתה רוצה. זה, קודם כל, זה המצב. אז לדבר על איזה עולם שבו כולם פרודות שוות וזה עולם, זה לא, לא מהמציאות. השאלה אם מוכרח, אם, או שכל התזמורת תהיה של חלילים או שלא תהיה תזמורת? לא, יש כאילו הרבה, יש חליל ויש ... וכל אחד מנגן והם יכולים לנגן ביחד היטב, ולשמוע מוסיקה יותר יפה מאשר כל אחד לחוד, במטפורה כזו מקובלת, נניח.

אני לא חושב שצריך לחנך או להניח שכל פרטיקולריות מוכרחה להוביל למשהו שלילי. זה עניין של איזונים ואני, לפי דעתי, צריך לומר.

גם העניין שמוטה העלה אותו ואני לא נכנס לזה עכשיו, אני רוצה להדגיש את זה עוד פעם, הביקורת השיפוטית נוגעת בעיני, או תפקיד בית-המשפט בחברה, שמירת זכויות האדם, שמירת ערכים של החברה על-ידי בית-המשפט נוגעת לעניין שהוא בהחלט עכשיו במודעות הציבורית זה עולה אולי דווקא אחרי מה שהיה באנגליה, ... מי יודע, מה שקורה גם פה. כי בגלל המנגנון הכושל אבל ההכרחי של הדמוקרטיה

כמי שמחליטה על-פי רוב, 51% רוצים לשלול את הזכויות של 49%, בא מישוהו, זה באמת זה דבורקין באופן קלאסי אומר את זה – הגוף שבאמת יכול להגן עלי ... מי שלא צריך ... הפורום המתאים הוא קורא לזה, דבורקין, באחד הספרים שלו, זה מי שלא מקשיב לו. הוא שומר על זכויות מעבר ל... למרות ...

לכן, הביקורת השיפוטית, לפי דעתי, חשיבותה עצומה והצלחתה עצומה. בחיי יום יום אתה לא מרגיש את זה כל הזמן, אבל עצם קיומה, לפעמים גם בהחלטות, ועצם נוכחותה, לא רק אצלנו, היא גם נכשלת. אגב, היא יכולה להיכשל כמו בגרמניה הנאצית או באמריקה, עד לינקולן עבדים גם כן היו לגיטימיים. אז אי-אפשר להגיד שביקורת שיפוטית בהכרח תביא למה שנראה בעיני טוב. אבל צריך להשוות את זה להיעדר ביקורת שיפוטית ומתן כל הגוף הפוליטי. כולנו הומו פוליטיקוס, הומונס פוליטיקי ב... נו, אז מה? אז זה פותר את הבעיה? לא, זה לא דמוקרטיה בכלל, זה שלטון רוב. אם כל אחד עושה מה שהוא, ולפי דעתי, לכן מערכת המשפט היא תפקיד חשוב, בוודאי לא כל העניין. היא לא יכולה לפתור את הכל, היא לא אמורה לפתור את הכל, אני לא נכנס בכלל לדברים האחרים.

הדברים האחרים מחייבים באמת, למשל חינוך או השבתת האדם, מה שמני קרא, והיא מחזירה אותנו לטוב והמשותף, באמת ל-מה לחנך. אתה רוצה לימודי ליבה, ל-מה לחנך, האם זה רק חינוך שידעו להפעיל את המחשב, ידעו לדבר אנגלית או עברית? לא. אתה נכנס פה לערכים, מתמטיקה.

דובר :

או מתמטיקה, זה הכל, מה יקראו ספרות, את ביאליק או את שייקספיר, מה יקראו?

דן מרידור :

מחמוד דרוויש.

דוברת :

דן מרידור : אתה, קודם כל, כשזה נוגע בהחלט לאיזה הכרעה שהיא, שהיא בהכרח הכרעת רוב והשאלה כמה אתה מרשה פלורליזם בתוכה היא שאלה חשובה, אבל בסוף אני חוזר לעיקר. לפי דעתי, מתוך הסתכלות על ההתפתחות ההיסטורית, הדגש לא היה אף פעם על אנשים. הוא היה על אומות ועל מלכים ועל שליטים והמעבר מהדגש הזה לדגש אחר שהאדם הרבה יותר חשוב במתח הזה, לפי דעתי זה ... מאוד חיובית היום. לפי דעתי, יש בו נסיגה. בשנים האחרונות, בעולם וגם אצלנו, חוזרים חזרה לזהות ופוליטיקה של זהות כמו שאמרת אידיאולוגיה, אני קודם כל הקבוצה שלי, הערבים בכמויות, והמכסיקני השופט ואתה רואה את זה בכל העולם שאנשים מזוהים לפי קבוצותיהם, ואנגליה עצמאית.

דוברת :

דן מרידור : כן. הזהות, הזהות שלי היא יותר חשובה מאשר הדעות שלי. אנשים לא הצביעו כי הם מבינים שטוב להם להיות מחוץ לשוק האירופאי, אבל הם רוצים לחזק את הזהות, כמו שההוא אומר, to make America great again. שאנחנו הלבנים ... בכושי הזה, וההיספאנים האלה. אז זה מאיים על התהליך הזה, של חשיבות האינדיווידואל וחשיבות המבנים העל-מדינתיים. ולכן דווקא בעידן הזה, אני חוזר על מה ששאלת בישיבה הקודמת, חשוב, לפי דעתי, לחנך או להשפיע בכיוון של הגברת המשקל היחסי של האינדיווידום, של האדם שהוא, בשבילו אנחנו קיימים. אנחנו החברה והמבנים ולא את ההפך מזה. בקשר לשאלה הפילוסופית, מה נכון והיסטורית, אני מעדיף את הפיקציה הזאת על הפיקציה השנייה.

אורית קמיר :

אפשר רק להשתמש במטאפורה של התזמורת, כדי לחזור למה ש, שדווקא התזמורת, אני חושבת, מאוד מחדדת את זה, שאנחנו לא מחפשים טוב משותף מעבר לשוויון כסובייקטים של כל המנגנים, החירות שלהם כתברים בפוליטיקה, בקהילה פוליטית אוטונומית,

- והסולידריות האזרחית שלהם, זה הטוב המשותף היחיד האפשרי. אנחנו לא מחפשים, וזה מה שהופך את התזמורת למצלחה, כי אם נחפש,
- יש פרטיטורה, יש פרטיטורה, אסור לשכוח. דן מרידור :
- נו, בסדר, בסדר. אורית קמיר :
- מוסיקת ג'אז. דובר :
- אז המחויבות לפרטיטורה זה חלק, זה חלק מהשוויון והחירות אורית קמיר :
- והסולידריות וזה, זה הטוב המשותף היחיד. כי זה לא יכול להיות הטוב של נגני הטובה או של נגני הצ'לו.
- מרדכי קרמניצר : אם אתה רוצה, בבקשה.
- אני אנסה, לא, אז ככה. קודם כל, דני פילק :
- מאוד נהניתי מהדברים שלך, זה, באמת נהניתי מאוד. דן מרידור :
- שוב, אני, אני, דני פילק :
- מוסיף את זה בסוף. הייתי צריך לפתוח בזה. דן מרידור :
- לא לא, אבל, מה שאני, זאת אומרת, כנגד מה ש, האמת שאני מציג את דני פילק :
- זה תוך כדי הרבה חוסר ביטחון במה שאני מציג, לא, אני לא, לא חושב שזה משהו סדור לחלוטין.
- אני לגמרי מסכים עם החשיבות ההיסטורית שיש לליברליזם בהתמודדות עם הרודנות ובהתמודדות עם התפישות ה, זאת אומרת, אני חושב שהנאורות זה דבר, למרות שעכשיו יש לה PR טוב, אני חושב שבגדול הנאורות זה דבר טוב. אני לא חושב ש, אני לא אנטי נאורות או משהו כזה, ממש לא.
- לא נגד לקרוא ציכוב. דן מרידור :
- אבל אני, אבל כמה דברים. זאת אומרת, יש הבדל בין לומר, כאילו, אם דני פילק :
- אתה מציג את זה כדיכוטומיה והדיכוטומיה זה לבחור בין הפיקציה הליבראלית של הפרט כאטום לבין לבחור בפיקציה של האומה או

המעמד כדבר לגמרי מאוחד? אני מסכים. אבל אני לא חושב שהדיכטומיה הזאת היא נכונה ואני לא חושב שזה בינארי. אני חושב שדווקא במונח הזה, הכיוון הזה של רפובליקניזם שוויונאי, יכול דווקא להיות אלטרנטיבה לדיכטומיה הזאת. זה דבר אחד. ואני חושב שיש הבדל, אני לא בטוח איך לנסח את זה לעצמי אפילו, אבל אני חושב שיש הבדל בין לטעון שהאדם קודם לחברה לבין לטעון שאדם במרכז ולא החברה במרכז. זאת אומרת, אתה יכול לבנות תפישה שכל אדם ואישה במרכז, מבלי להזדקק לאונטולוגיה אטומיסטית. אני לא חושב שאתה חייב אחד בשביל השנייה. זה דבר אחד.

- ידידיה שטרן: זה קריקטורה, להגיד שאדם ...
- דני פילק: דבר שני,
- דן מרידור: זה מגחיק את העניין, אין כוונה. אף אחד לא מתכוון.
- דני פילק: דבר שני, תראה, בסופו של דבר, גם בליברליזם יש את, הרי, כולם, גם אוהבי השוק האולטימטיביים אומרים שבשוק יש מפסידים,
- דן מרידור: יש כשלי שוק ... [מדברים יחד]
- דני פילק: לא לא, אבל מעבר לכשלי. שבשוק, גם אחרי שתיקנת והכל, יש winners ו-losers.
- דן מרידור: נכון.
- דני פילק: בשוק.
- דן מרידור: כן.
- דני פילק: זאת אומרת שגם המנגנון השוק שעובד הכי טוב בלי שאף אחד לא מפריע, רק תוך תיקון כשלי שוק, יש אנשים שמפסידים.
- דן מרידור: נכון.
- דני פילק: לא, שירוויחו, אם כולם ירוויחו זה בסדר, הבעיה זה לא אלה שמרוויחים.
- דן מרידור: ודאי.

- דני פילק : הבעיה היא אלה שמפסידים.
- זאת אומרת שגם מנגנון שהוא המנגנון הליבראלי האולטימטיבי, יש הקרבה של פרטים מסוימים לגבי תפישה של טוב משותף, זה שזה נחשב למשהו שהוא תורם לצמיחה ולפריחה ולעושר.
- דן מרידור : הגדרת השוויון, מה אתה רוצה שיהיה שוויון.
- דני פילק : לא. אבל מה שאני מתכוון, דן, זה שהנכונות להקריב פרטים מסוימים קיימת גם בתפישה,
- דן מרידור : לא להקריב פרטים. שיהיה להם נניח פחות כסף, כן, אבל לא דווקא שהם יהיו פחות זכויות.
- אליעזר חדד : לא רוצים להקריב את החירויות, לכן יש פרטים שהם מוקרבים. לא רוצים להקריב פרטים.
- אתה יודע שאם נצטרך לייצר שוויון, אתה תבטל את החירות. אתה לא רוצה להקריב את זה. אז ... נוצרים,
- דן מרידור : אני גם כן שם.
- דני פילק : כן, אבל, אבל זה בהנחה,
- אליעזר חדד : זה משהו אחר.
- דני פילק : כן. אבל זה,
- אורית קמיר : לכאורה, כל סיבוב, יש מרוויחים ומפסידים שונים.
- דני פילק : זה לק מ,
- אורית קמיר : לכאורה, כל הזמן יש.
- דן מרידור : הבעיה עם השוק.
- דני פילק : קודם כל, לכאורה,
- אורית קמיר : לכאורה.
- דני פילק : זה דבר אחד.
- דן מרידור : ... [מדברים יחד]
- דני פילק : דבר שני,

- אורית קמיר : אני לא מחסידות השוק.
 דני פילק : יש פה הנחה מאוד חזקה שהיא לא בהכרח נכונה, שיש כלים שלובים בין שוויון לבין חירות.
- אורית קמיר : לא, שיש העדפה של חירות על פני שוויון.
 דני פילק : אבל יש העדפה בגלל שאחת יכולה לבוא, יש איזה קוויד-פרופו בין שוויון וחירות,
- דן מרידור : אם אתה שואל ... הקשר, יש קשר.
 דני פילק : אבל יש, אבל אפשר לראות את זה אחרת, כן?
 ... [מדברים יחד/ברקע].
- דני פילק : אפשר,
 אליעזר חדד : שוויון יכול גם לתמוך בחירות, בלי שום ספק. אבל הוא, אבל אי-אפשר שהוא, שהוא לא גם ייפגע ממנה, תוך כדי זה שהוא תומך בה.
- דני פילק : כן. אבל שוב, יש נגיד, יש בליבר מדבר על legal liberte, כן? על הרעיון שבעצם מה שיש מהנאורות ומאז זה התקדמות גם בשוויון וגם בחירות ולא אחד על חשבון השנייה.
- דן מרידור : יש תיאור מפסידים ומרוויחים כדבר שלילי. זאת אומרת, אם אני רואה את ה... אמריקה, או ... אז אחד מפסיד ואחד מרוויח. אם לא עושים פאולים, לא מרביצים, אז ... וזה טוב. ... בחיים, שאחד מרוויח, אחד מפסיד, עד גבול מסוים ובדיוק, תנאים סוציאליים במדינת רווחה, לא מרשים להפיל אותו לגמרי לקרשים, הוא צריך להיות מסוגל לקום ולחיות אחר-כך. אבל לעשות שזה לא יקרה, זה כמעט נגד הטבע האנושי, בעיני.
- ידידיה שטרן : אני רוצה לראות מפסיד כרוני שיסכים עם דברך.
 דן מרידור : אתה לא רוצה, אבל אם אתה עצלן, אם אתה יושב בבית ולא עושה כלום, אתה מפסיד כל הזמן. למשל.
 ידידיה שטרן : זו שאלה.

דן מרידור: לא חשוב, אני רק אומר, אני רוצה, לא להציג את זה חד. אני מסכים אתך, ודאי שזה, כל דבר שהוא בקצה, הוא לא טוב, אנחנו כבר הגענו לגיל הזה שזה ברור לנו. אני לפחות בגיל הזה.

העובדה שיש מפסידים ומרוויחים, צריך להגדיר. אם שוויון כולל בשוויון מלא בעיני אף פעם לא רצוי, לא ראוי שיהיה. אבל אם שוויון ערך במונח הקאנטיאני הזה, אז זה שאדם הפסיד והשני הרוויח, אם יש מצב של גלגל חוזר ותיקון וגבולות, זה בסדר. אני לא רואה בזה נזק. אני לא רואה שנקריב פרט על פרט, לא. לא מקריב. שניהם הולכים ... אחרי 50 שנה מחזיקים לבעליו את כל מה שהוא הפסיד, מתחילים מחדש את המשחק בראיון היובל העברי של ספר של החומש. זה אתה תשחק, תשחק, אבל די, 50 שנה, ... מתחילה מההתחלה לשיר וכל אחד מההתחלה.

זה רעיון יפה של תיקון, לא מרקסיסטי שכולם שווים כל הזמן או כולם לפי צרכיהם ויכולותיהם וכך הלאה, אלא שחקו, שחקו. זה הטבע שלכם.

אבל עד גבול מסוים ולא תעבוד בשבת ולקט שכחה ופאה וכן הלאה, זה רעיונות שמגבילים את היכולות להזיק או להרוויח. אבל בתוך זה, לאפשר משחק זה באמת, זה הליברליזם, בעיני, ההגיוני, המרוסן, המתון.

מרדכי קרמניצר: בואו נעשה את זה מסודר.

דן מרידור: סליחה.

דני פילק: לא לא, בסדר.

מרדכי קרמניצר: כי יש עוד אנשים שרוצים.

דן מרידור: כן, כן, כן.

מרדכי קרמניצר: אני מבין שאתה צריך ללכת, אז אם אתה רוצה לשאול או להעיר.

דן מרידור : לא, אני לא, עד שבע, אני חושב שלא יהיה מספיק הזמן. אני מוותר, באמת, דני לפני.

מרדכי קרמניצר : בבקשה.

דני אטיאס : אוקיי, תודה. אני תמיד שמח לשמוע אותך כי אז אני נזכר עד כמה אני ליברל. אבל אחרי שאני שומע את דן, אני נזכר שאני גם מרקסיסט, אז, יחד עם זאת, זאת אומרת, אני מאוד התקשיתי למצוא איפה בדיוק אני לא מסכים אתך, מה, מה בדיוק. אחד הדברים שהקשו עלי זה שאתה מדבר על הליברליזם, למרות שמדי פעם אתה אומר יש כל מיני סוגים של ליברליזם. ... ליברליזם, על רעיון של שוק, כאילו זה המנגנון המרכזי של הליברליזם ואני אף פעם לא חשבתי שזה ככה, כמו שמעט מאוד ליברלים חושבים שמנגנון השוק הוא המנגנון המרכזי של הפוליטיקה הליברלית. יש לו מקום אולי בכלכלה, אבל יש לו מקום מוגבל, בזה זה נגמר. זה לא, עם כל מה שהשוק מוציא, אם הוא מתפקד כמו שהוא צריך, אז התוצאה שלו היא ... מעט מאוד ליברלים חשבו ככה. יש, אבל, ...

אני חושב שניסיתי להבין כאילו איפה באמת המחלוקת, אני חושב שהמחלוקת בינינו היא קשורה לגבולות של הפוליטי. לגבולות של המדינה. איפה המדינה כבר צריכה לעצור את עצמה ולא להיכנס. וזה בא לידי ביטוי בכמה דברים. אחד, זה בעניין של האינדיווידואליזם, שאתה ... אתה מציג את הליברליזם כמחויב לאיזה שהוא אינדיווידואליזם מתודולוגי ואפילו אינדיווידואליזם אונטולוגי. אני חושב שלא, אני חושב שאינדיווידואליזם לא מחויב, סליחה, ליברליזם לא מחויב לאינדיווידואליזם מהסוג הזה בכלל.

נכון שלפעמים חלק מהליברלים עצמם לקחו ברצינות יותר מדי את הרעיון של אמנה, כאילו המדינה היא חוזה בין פרטים. זה לא הרעיון. הרעיון האינדיווידואליסטי והליברליזם הוא אינדיווידואליזם

נורמטיבי. הוא הרעיון שהמדינה מחויבת, כשהיא מפעילה את הכוח כלפי האזרח, היא מחויבת לנמק את זה לא באופן פרטי, לא לקבוצה שאליה הוא שייך. לי המדינה חייבת להסביר למה היא אוסרת עלי לעשות דבר מסוים או דבר אחר, לא לקבוצת ה, תשייך אותי לאיזה קבוצה שאתה רוצה.

ואני חושב שזאת נקודה מאוד מרכזית וחשובה בליברליזם ואני לא רוצה סיבה שרפובליקני יתנגד לה. אני חושב שהיא חייבת להיות חלק מהסיפור.

דבר יחיד זה הרעיון של הניטרליות, ... מציגים את הליברליזם כ, כניטרליות כמגדירה ממש את הליברליזם הפוליטי. שוב, אני גם חושב שזו טעות. אני חושב שהניטרליות זה בסך-הכל דרך אחת כדי לתת ביטוי לרעיון של האינדיווידואליזם הנורמטיבי הזה. לפעמים ניטרליות לא מסתדרת, לפעמים אין ברירה למדינה, אלא להתערב בצורה כזאת שהיא פחות מניטרלית והיא צריכה לקחת את זה בחשבון, להיות מודעת לעצמה, להיות מודעת שפה היא עשתה צעד בעייתי. אולי במקומות מסוימים להנהיג מדיניות שהיא רב תרבותית במידה כזו או אחרת, פשוט כדי להבטיח שלכל אחד, בתור פרט, כשהוא שייך לקבוצות, אף אחד לא מתכחש לכך שאנחנו שייכים לקבוצות, לא מאבד את עצמו בתוך המדינה. הוא לא מרגיש זר בתוך המדינה שלו. אני חושב שזה אחד העקרונות הכי חשובים בתוך הליברליזם. לא להרגיש מנוכר מהסביבה שבה אני נמצא, מהסביבה המשפטית שבה אני נמצא, לראות את עצמי משתקף בתוך החוק שתחתיו אני חי.

בגישה רפובליקנית, לפחות בצורה מסוימת ... כמו שנדמה לי שאתה תיארת אותה, זה לא יהיה נכון לכל האזרחים. חלק מהאזרחים בהכרח ירגישו מנוכרים.

מני מאוטנר: לא יכול להיות.

- דני אטיאס : יכול להיות.
- מני מאוטנר : לא.
- דני אטיאס : טוב.
- מני מאוטנר : אז זה לא רפובליקניות.
- דני אטיאס : בסדר, אוקיי.
- מיטל פינטו : מי ירגיש מנוכר, מי שלא רוצה להשתתף?
- דני אטיאס : מי שהוא לא חלק מהטוב המשותף.
- מני מאוטנר : כולם, בגלל שהם אזרחים, חייבים לקבל את ה- standing, להשתתף בהחלטות,
- דני אטיאס : ... [מדברים יחד]
- מרדכי קרמניצר : ... נותנים להם standing, באל בסוף, בסוף ... [מדברים יחד]
- מני מאוטנר : בסוף יש מפסידים ומרוויחים. השאלה של ידידיה קודם, האם יש מפסידים כרוניים, כן, דן, הדוגמה שלך עם הכדורגל, סליחה שאני קוטע אותך. זה אינדיווידואליזם. אבל יש כל שחקן בפני עצמו, שלא יעשה פאולים וכו'. אבל יש מפסידים כרוניים – נשים, ערבים, שחורים, הומואים. זהו.
- דן מרידור : זה בכל משטר, זה יכול לקרות בכל מקום.
- ... [מדברים יחד]
- מרדכי קרמניצר : בואו נחזור לדני.
- דני אטיאס : ... המפסידים הכרוניים זה כישלון של ליברליזם.
- דן מרידור : נכון.
- דני אטיאס : אבל זה לא במהות של הליברליזם.
- דובר : זה ברור. זאת לא השאלה.
- דני אטיאס : והדבר האחרון בעניין של הטוב המשותף. אבל זה נוגע בדיוק לעניין של הגבול של המדינה.

בטח יש לנו טוב משותף, ברור שהחיים הטובים של כל פרט הם קשורים בקבוצה שאליה הוא שייך. אנחנו לא חיים כאטומים. השאלה אם המדינה צריכה להכתיב איזה שהוא טוב משותף. או האם יכולה להתייחס אליו כי משהו שייך לקבוצה מסוימת ולא לתת לי את החופש גם לצאת מהקבוצה הזאת. זאת אומרת, וזה מה שעושה אותה לליבראלית ולא למשהו אחר.

ועוד דבר אחרון, בוודאי שהמדינה לא מחויבת לאיזה שהיא תפישה רזה של למשל של חלוקה מחדש. למה לא חלוקה מחדש, גם בתפישה הליבראלית. בדיוק את אלה ... [מדברים יחד]

מני מאוטנר: ... זכויות הקניין.

דני אטיאס: אז מה?

מני מאוטנר: חלוקה מחדש פוגעת בזכויות הקניין וזכויות הקניין הם כמעט נשמת

אפו של ... [מדברים יחד]

דן מרידור: אין ניסוי, ... [מדברים יחד]

דובר: ... היותר חלשות.

דן מרידור: יש מיסוי פה סביב מדינה ליברלית וזה חלק מהליברליזם. הוא מרכזי

והוא פוגע בקניין. הוא לוקח לי חלק מרכושי,

מרדכי קרמניצר: אתה רוצה להתייחס?

דני פילק: כן. תראו, אני חושב שבגלל שליברליזם זה משהו מאוד מאוד רחב,

אז כל אחד יכול לבנות את הליברליזם שהוא רוצה ונכון, יכול להיות

שיש איזה מקום שיש כמעט ממשק ומין ליברליזם שהוא לא זכות

הקניין והוא לא אטומיסט והוא לא כל מיני דברים, לבין רפובליקניזם

שהוא לא קהילתני, אז יכול להיות שיהיה קרבה מאוד מאוד גדולה. יכול

להיות.

אני חושב לגבי מה ש, אבל בכל-זאת, שניים-שלושה דברים לגבי מה

שאמרת.

אני חושב שהבדל משמעותי בין, שוב, בין רפובליקניזם, לפחות ברמה הנורמטיבית, שבתפישה רפובליקנית שיש שוויון של השתתפות פוליטית, המדינה לא נתפשת כגורם זר שמתייחס לכל פרט כפרט, אלא המדינה היא חלק מהאנחנו שנוצר תוך כדי הפעילות הפוליטית.

זאת אומרת, אתה אומר, היה מין סתירה במה שאמרת. כי מצד אחד אמרת שאני לא צריך להרגיש מנוכר במדינה בגלל שהיא מעדיפה צורה זו או אחרת של תוך משותף, ומצד שני אמרת – המדינה צריכה להסביר לי, למה היא עושה כל דבר. אבל כשאתה אומר המדינה עושה, צריכה להסביר לי, יש ממד מסוים של ניכור. זאת אומרת, יש מדינה בגוף שלישי, שאתה לא חלק ממנה.

אני חושב שבתפישה רפובליקנית, שוב, הרמה הנורמטיבית, אני לא אומר שזה מה שקורה, אבל לפחות בתפישה הנורמטיבית, אין את הפער הזה, כי אתה חלק מהקהילה הפוליטית ואם יש שוויון השתתפות אמיתי, אז אתה יכול, אז אתה נותן בעצם לעצמך את ההסברים. זה דבר אחד. דבר שני, שוב, אנחנו, אני חושב שאנחנו לא יכולים שלא לחשוב במונחים הישראליים שיש, שהשייכות לרוב או למיעוט היא שייכות כמעט קבועה שאין לה ממנה יציאה. אבל אותו דבר שאתם אמרתם לגבי השוק, אני יכול להגיד לגבי המנגנון הפוליטי. זאת אומרת, הרוב והמיעוט, במצב נורמטיבי של קהילה פוליטית שווה השתתפות, הרוב והמיעוט לא אמורים להיות מקובעים. זאת אומרת, היום אני שייך לרוב ומחר אני שייך למיעוט. מה גם שבתפישה כזאת, ההנחה שאני שייך,

דוברת : ראה החרדים.

דני פילק : ההנחה שאני שייך רק לקבוצה מסוימת, היא הנחה גם בעייתית. יש לנו עמדות סובייקט שונות ואנחנו תופשים ברגעים שונים עמדות סובייקט שונות והחברה נגיד, עושה היררכיה, חברה, המדינה עושה היררכיה

שונה של עמדות סובייקט שונות שלפעמין הן יותר מרכזיות ולפעמים פחות מרכזיות.

לכן, אני לא חושב שיהיה, שוב, אם הרעיון זה רעיון של השתתפות שווה, אז אני לא חושב שהשיוך הזה הוא שיוך קבוע, שיגרום לניכור בגלל שאני תמיד בצד ה, בצד המפסיד.

דרך אגב, היסטורית, הרבה יותר ברור לראות איך קבוצות כל הזמן מהצד המפסיד בגלל הארגון של המבנה הכלכלי שאי-אפשר להפריד אותו, לא היסטורית ולא תפישית, מהתפישה הליברלית. אז נכון, שוב, ריץ המאוחר ואיריס יאנג, הם ליברלים קצת שונים, אבל הם כמו שאמרתי, נדמה לי שבדברים מסוימים הם בקצה.

הרעיון של המדינה מנתיבה מה לעשות או מה לא לעשות, אני לא רוצה שהמדינה תכתוב. שוב, אם אני, אתה יודע, זה מה שאמרו בפטני שבן-אדם לא צריך להיות כפוף לחוק שהוא לא לוקח חלק בחקיקתו. אבל אם יש אפשרות שווה ופעילה שלי לקחת חלק בתהליך החקיקה, בעצם זה שאני מוכן להשתתף בתהליך החקיקה כשותף שווה, אני מקבל על עצמי שלפעמים החוקים שיתקבלו הם לא, הם לא אלה ש, אפרופו משחק כדורגל. זאת אומרת, בעצם זה שאני מוכן לקבל אם התנאים של המשחק הם תנאים שווים, אם המגרש הוא לא, הוא לא מוטה ואם המחיר של ההפסד הוא לא מחיר שלא מאפשר לי להמשיך להשתתף כשותף שווה, אז אני צריך לקבל את ה, את התוצאות.

אבל התוצאות צריכות להיות כאלה שהן מאפשרות כל הזמן את האופציה של ההשתתפות שווה. ואז אני מונע את הרעיון של רודנות הרוב. כי רודנות הרוב היא רודנות כשאני מונע את המשך ההשתתפות שווה.

יניב רוזנאי: איפה זה קיים?

דני פילק: רק שנייה. איפה, סליחה. אם איפה זה קיים, איפה קיים העולם של רולס או העולם של איריס מריון יאנג.

אנחנו מדברים על משהו נורמטיבי, שהוא אחר-כך, ממנו אתה יכול לגזור מדיניות. אבל אם השאלה זה איפה זה קיים, אז אני גם יכול להגיד לך שמנגנון של שוק מתוקן לא קיים גם באף, באף מקום. אז השאלה של המציאות, אפשר לשאול אותה כלפי כל תפישה.

יניב רוזנאי: אם הכנסת את המציאות פה לשולחן אז אחרי אני אראה לך. מרדכי קרמניצר: עכשיו יש מספר גדול של אנשים שביקשו להתייחס, אז תרשום לך אולי, ותתייחס יחד.

דני פילק: כן, כן.

מרדכי קרמניצר: יניב רוזנאי ואחר-כך ידידיה.

יניב רוזנאי: תודה. אני אשתדל להיות מאוד קצר.

אני דווקא, יש לי איזה שאלת הבהרה דווקא מנקודת מבט של רפובליקניזם ואני תוהה, כלומר, מה שאמרת או מה שהצגת, אני מאוד מזדהה עם זה ועם הרעיון שלא צריך להסתפק בשוויון בפני החוק וכן חשוב לנו להתייחס לשוויון בפעולת החקיקה עצמה וכו'. אבל זה מאוד מזכיר לי את הרעיון של עמנואל שזה ... וכל הרעיון של העם או ה-*collective ... nation*, כסמכות מכוונת, כי זה עולה כמעט על כל התנאים. הוא מתייחס לזה שלא ניתן להבין את הפרט בלי הקהילה, כן, הוא מדבר על ה-*nation*, וזה לא הקהילתיות של שמידט, האתנית, למרות שכמו שדן ציין, אנחנו כן הולכים לכיוון הזה של *enemy and friend*, כן, זה היום הפוליטיקה שאנחנו רואים, אבל מבחינתנו זה לא דווקא משהו אתני, והוא בוודאי מקבל את הרעיון של שוויון בהשתתפות פוליטית, כאילו מבחינתנו, ה-*nation* זה *all men equal in rights*, אז הוא בהחלט מקבל את זה.

הוא בוודאי מקבל את הרעיון שכן אנחנו צריכים להיות פתוחים לשינויים מבניים יסודיים, כי זה כל הרעיון שעמד בבסיס התפישה של מהו המעמד השלישי, כן? לעשות שינוי מבני שאנחנו רואים מכל הגבולות של ה-political order, ולבסוף כל הרעיון של חירות כשלטון עצמי, זה הבסיס שעומד בבסיס הרעיון של סמכות מכוונת והיכולת של עם ה-nation, לחרוג מהכללים הקיימים, לא להיות כפוף לחוק הממוסד ולסטות ממנו.

אני רק תוהה, האם כל הרעיון הזה לא מביא אותנו לאיזה כשל מעגלי שבשביל להחליט מיהם, we the people או the nation, או אותו עם או קולקטיב, אנחנו צריכים כבר מלפני זה להחליט על איזה שהוא we the people, שיחליטו על מי הם we the people. ואז אנחנו לא יוצאים למעשה, אנחנו לא יכולים לצאת מהכשל המעגלי הזה, שהוא יכול להיות אי-שוויוני בעיקרו, כי we the people הראשונים הם בהכרח או כמו שאנחנו רואים לאורך ההיסטוריה, היו עושים alienation או exclusion לקבוצות מסוימות. אז אנחנו נכנסים פה לאיזה שהוא כשל לוגי שמחייב את הליברליזם כדי לפתור אותו, למעשה, לדעתי. כי אתה כן רוצה להתמקד ביחיד, אז יש לי כאן איזה שהוא משהו שאני לא בטוח בו.

מרדכי קרמניצר: תודה. ידידיה.

ידידיה שטרן: אני ככה די מהמפלגה של הדני הזה, בין כל הדניים. אני תמיד שומע התקפות הדדיות שעושות עד אבסורדום של הדעה של הזולת. בשני הכיוונים.

יצאה אירית, חבל, כי היא דוגמה, אורית, סליחה, כי היא הדוגמה לקריקטורה ההפוכה, בעיני.

אין שום סיבה להכריח את הליברליזם להיות אטומיסטי ולהכריח את הרפובליקניזם להיות מדיר האחר, אין שום סיבה, לבחור בקצוות הללו. אפשר להסתכל על זה, אם אני רפובליקני ורואה את החומה, החומה

עשויה מלבנים והלבנים זה האינדיווידואלים הללו וכל אחד מהאינדיווידואלים הללו זכאי לקבל את ה... הנוכחות שלו, בתוך ההוויה הרפובליקנית, זאת לא תוכל לשרוד בלי העניין הזה. היו שני דברים ...

מה שאני רוצה להוסיף זה את המילה משמעות. למה בפועל, הליברליזם איננו מצליח מספיק, לא בישראל ולא בכל מקום אחר, כיום. למה? חובת ה, נטל ההוכחה פה, על מי שטוען בעד הליברליזם, עובדה. עובדה. ואני תוהה, התחושה הבסיסית שלי, שהוא לא נותן מספיק ... משמעות לבני-אדם. שוויון כשלעצמו זה לא מספיק לי.

יבטיחו לי את השוויון בכל המובנים, זה לא, זה לא נותן משמעות לחיים. אני רוצה טוב משותף. וזה נותן משמעות ואז תבוא הסולידריות. הייתי הופך את הסדר. הסולידריות, כשהיא באה בלי טוב משותף, לא ברור לי על מה היא מבוססת. על זה שכולנו מצביעים בבחירות ביחד וכולנו בעלי תעודת זהות? זה לא מספיק. לרוב האנשים,

אורית קמיר: ידידיה, תן דוגמה, סליחה,

ידידיה שטרן: לרוב האנשים, לרוב האנשים זה לא מספיק. אני חושב שכמעט לכולם זה לא מספיק.

אנשים מחפשים טוב משותף. טוב משותף הרבה פעמים נובע מדת, לאום, מתרבות, משפה, מזיכרון היסטורי, מכל מיני דברים שהם באמת לא משותפים לכל אחד, הם משותפים לקבוצה.

דן מרידור: הם צריכים להיות מחוקקים בחוקי המדינה?

ידידיה שטרן: אז רגע אחד. אני מצייר את המצב הקיומי, הנכון של בני האדם.

עכשיו, אם אני מכיר בזה שזה צורך הכרחי לבני אדם וכך אני באמת מאמין, להיות חלק ממשוהו, זיקת הזהות, כמו שאמרת בצדק, היא יכולה להיות הרבה זיקות זהות, אני חלק מקהילה אקדמית, חלק מקהילה משפחתית, חלק מהרבה קהילות בו-זמנית.

אבל המשמעות, בסופו של דבר, כקהילה פוליטית, שלא הגדרת מה היא, נבעה מדבריך שזה שותפות לאזרחות כלשהי. אבל אם הקהילה הפוליטית היא לא רק לאזרחות, בעיני – אזרחות לא מספקת, כקהילה פוליטית שמייצרת סולידריות, אז מה הקהילה הפוליטית הרלוונטית שעליה אתה דיברת.

ולכן, אין ברירה אלא לדבר על קהילות שיש סביבן או יש במוקדה משהו משותף, טוב משותף ונתתי כמה דוגמאות שכאלה ואז מתעוררת השאלה של הדרה, של מפסידים כרוניים, למשל רוב יהודי ומיעוט ערבי, אז יש מפסידים כרוניים, שאני נגד העניין הזה, כמובן.

אורית קמיר: גם האמירה מה זה ...

ידידיה שטרן: נכון, נכון.

ולכן, ולכן, נדמה לי שהדבר המרכזי שחסר, זה מה שאמרתי מקודם, זה הפלורליזם. זאת אומרת, התפישה העמוקה, ואני לא אומר שזה לא אידיאה, זה אידיאה, אבל זה אידיאה ששווה לשאוף אליה. זה שכשאני חושב,

אורית קמיר: הפלורליזם כטוב משותף ידידיה?

ידידיה שטרן: כן, נכון.

כשאני חושב, כשלי יש יחס מיוחד לילדים שלי, ולאחר יש יחס מיוחד לילדים שלו, אני יכול להבין שכשם שלי יש יחס מיוחד לילדים שלי, לאחר יש יחס מיוחד לילדים שלו. זה לא מדיר אותי, זה שיש לו יחס מיוחד לילדים שלו. אז אם אני חלק מהקהילה, נניח, ה- X שלי ואת חלק מהקהילה ה- Y שלך ואם אני מבין היטב שכמו שאני מרגיש בבית כאן, את מרגישה בבית שם, זה הבסיס. אבל להתעלם מכל עולם המשמעויות,

אורית קמיר: אבל אתה מתעלם מה, האם אפשר חוק של,

מרדכי קרמניצר: יש עוד הרבה אנשים שרוצים לדבר.

אורית קמיר : חוסר שבטו שונא בנו?

ידידיה שטרן : את מתעלמת מכל עולם המשמעות של הקיום האנושי, זה לפספס את העניין ובוזה ליברליזם, כפי שאנחנו לא, לא אוטומיסטי, לא אוטומיסטי. כן? לא הפרודוקציה עד אבסורדום, אלא השכיח, הוא לא נותן לזה מענה מספיק ולכן, ואני חושב שניתן, אני לא חושב שזה בלתי אפשרי, אבל זה חינוך לדבר אחר. בחברה הישראלית זה מאוד בולט, החוסר הזה לפלורליזם, מאוד בולט. אני צודק, אתה טועה, זה ההכרח של השיחה וזה, זה העניין שמקשה עלינו להיות בעלי משמעות עם הליברליות שלנו.

מרדכי קרמניצר : ג'ומס.

חיים אורון : דף לח אני לא יודע אם אני בעד דני או דני או ידידיה, לאט לאט התחלתי יותר להבין, אני מודה. בהתחלה, פחות הבנתי, ולאט לאט הבנתי. אז אני הבנתי שהבן-אדם הוא לא אי והבן-אדם הוא חצי אי. ואני כבר 50 שנה שואל את עצמי, מה הרוחב של הפס הזה שמחבר בין החצי ובין היבשת.

אתה יכול להיות איש, אתם מכירים את האיים האלה, שיש כביש שמחבר אותם. יכול להיות כמעט רחב מאוד, ברוחב של עולם ומלואו. ואני חושב שהבעיה האמתית נמצאת שם, כי אני לא חושב שמישהו פה יגיד שהבן-אדם הוא אי, לא ידעו, אטום לבד לא מחובר לכלום וכו' וכו'. אפשר לנהל את הוויכוח הזה, אגב, בתנועת הנוער, אבל אני מציע, הדימוי שהבאתי פה הוא לא שלי, הוא של עמוס עוז, אבל אני מכיר את הדיון הזה אפילו בתנועה.

השאלה הגדולה היא מה רוחבו של הפס, שמחבר בין האי הזה, שהוא האינדיבידואל וכו' וכו' וכו', ובין ה, בין הכלל. בגישה הזאת ובגישה הזאת.

אחד הביטויים של הוויכוח הסמוי הזה, שכל מה שלא עובד טוב בליברליזם, הוא כשל. אני רוצה לטעון שהוא לא כשל, הוא מהות העניין. עכשיו, אם אתה מודה שהוא מהות העניין והוא לא כשל, אפילו השימוש במילים השונות, מביא אותך להתייחס אחרת.

כי אם אתה לא מפעיל שיקול דעת אחר או עמדה אחרת או גישה אחרת, אז ההיגיון אומר שהכשל הוא המהות. ואתם רוצים דוגמאות? מפה עד, ולא רק בתחום הכלכלי. ולא רק בתחום הכלכלי. בשורה של נושאים. ובעצם, ההימנעות מהשאלה, אפילו אני הולך, דני, עם מה שאתה אמרת. האם אני צריך להסביר למה המדינה מתערבת ואני לא צריך להסביר למה היא לא מתערבת? או שאני חייב להסביר למה היא מתערבת ולמה היא לא מתערבת, באותה מידה של חובה. לא רק למה היא מתערבת. כי היה ניתן להבין ממך, שאם אני מתערב, תסביר לי למה, למה אתה לוקח לי מסים, למה אתה שולח לי ... אני לא רוצה להביא, למה אתה סוגר בשבת רחובות וכו' וכו'. ואותי מטרידה השאלה – למה המדינה לא מסבירה כשהיא לא מתערבת. כשאתה רואה מה קורה מסביבך ואתה אומר – רגע, למה אתם לא ניגשים?

אז פעם מפרסמים דו"חות כאלה ופעם עושים תוכנית אחרת ופעם קבוצה צועקת ופעם הולכים ברגל מירוחם לירושלים, אתה שואל – למה לא מתערבים?

למה לא מתערבים? משום שביסוד הוויכוח יש ויכוח מאוד רציני, מהו רוחב הרצועה שמחברת בין האי ובין הכלל. אתם רוצים, אני משתמש במונחים אולי פחות גבוהים, אבל זה בעצם הוויכוח האמתי ואני לא מציע שנטשטש אותו.

אנחנו חברו ביחד, דני ואני, הוא כרופא, ואני כחבר כנסת, בחוק שמונע בחקיקה העברת התרופות לחוזה ... מצילות החיים, מהסל אל מחוץ לסל. אולי התערבות בחלק הכי רגיש של הקיום האנושי. והיה לנו קרב

מאוד קשה, שנינו היינו במרצ. ורוב חברי מרצ אמרו לנו – איך אתם מתערבים בדבר כזה? מי שיכול – שיקנה תרופות, מי שלא יכול, אללה כרים. בעברית, בערבית, יש כל מיני שמות.

ואתה אומר – לא. אני מפעיל פה מנגנון שאומר – תרופות מצילות חיים תהיינה בתוך הסל, כי כך אני תופש את רוחב הפס שמחבר בין האי ובין היבשת. וזו רק דוגמה אחת, אפשר לתת כאלה מאות דוגמאות ששנינו חוונו אותם כל פעם ולא היינו באותו צד של המתרס. ושם נמצאת המחלוקת האמתית, לא בקצוות שלה. כי בקצוות שלה, תמיד הסכמנו. אבל כשהגענו ביחד לנסח את חוק שוויון זכויות חברתיות כחלק מחוקה, הוא רצה רזה, אני רציתי יותר שמן. כמה רזה? אני לא רוצה עכשיו לפתוח את הוויכוח הזה לגופו. שם נמצאת המחלוקת.

והחלק הכי חשוב, בכל הדיון הזה, זה בעצם ההחלטות הסמויות. ומה לעשות? רוב רובן של ההחלטות הסמויות עובדות לכיוון אחד. הלא מודעות, הלא מוצהרות, הלא נאמרות, כולל על-ידי המחוקקים עצמם, שלא מוכנים לקחת אחריות על המשמעות של ההחלטה שלהם, מעבר להחלטה הקונקרטית עכשיו.

אני לא רוצה להאריך. אני יכול לתת דוגמאות מפה עד חוץ לארץ. להוריד את מחירי המים. ... של מים. אז אני כחקלאי צועק והוא כעירוני נדפק וכו' וכו'. אפשר לתת דוגמאות בלי סוף.

אז בכל זאת חוזרים לוויכוח בין הרפובליקנים והליברלים פה התווכחו, אני לא יודע איך, אני מודה, אני קצת יותר מדי, דני מחייך, אני חושב שנתקלנו פעם בעבר, אם אני עכשיו לאט לאט קולט, אז יש לי, אני, בית-ספר שלי יש אולי קצת מושגים על חיל, יכול להיות שאני רואה את סנדרס, אז אני אומר – שמע, הוא בא ממפ"ם. זה האמריקאי. בדיוק, אני רואה לנגד עיני את פעילי מפ"ם הוותיקים עם התלבושת הזאת, עם

הפולנית וכל הדברים האלה, אני רואה אותם לנגד עיני. אז יכול להיות שיש איזה רנסנס כזה, אבל אני לא מדבר.

דן מרידור: הם לא מאמינים בדברים שהם אומרים. ברור שאין לזה שחר.

חיים אורון: נכון, רגע.

עכשיו, אני יודע להבין כמה לחלק, רגע, רגע, דן, בזה אני מסיים.

אני יודע להבין היום, ממרום גילי או מניסיוני או אני לא יודע ממה, כמה חלק מהדברים שהוא אומר, אין להם ידיים ורגליים. אבל אני לא מבטל, רגע, אני חושב שזה חשוב, אני לא מבטל את נקודת המבט שממנה הוא מגיע לדיון הזה ויש מי שבמריחה הזאת אומר – תעזוב, הוא מדבר שטויות, זה כאילו שהקונטרה מדברים פחות שטויות.

עצם ההכרה שלי, שאני לא צריך לקבל את החבילה הזאת, ולכן, אז אני הגדרתי את זה כרוחב הפס, או רוחב היבשה או רוחב הגשר בין האי ובין היבשה, או בין הכלל ובין הפרט, שם נמצא הוויכוח הגדול, שהוא כנראה לא ייפסק לעולם, הוא ימשיך להיות תמיד ואני כקיבוצניק, חי את המתח בין חופש ושוויון מ-day one. והמטוטלת נעה. ומ-day one ידעתי שיש פה מתח. ויש תשלום מחיר מסוים על חירות, בגלל השוויון. זה הקלאסיקה, מי שירצה להיכנס לתנועה הקיבוצית, ימצא שם הרים של ויכוחים על השאלה הזאת. בלי מרקסיזם, בלי, גם בחלקים שלא היו מרקסיסטיים בכלל. המתח הזה הוא מובנה בתוך החברה האנושית והוא בלתי תלוי עכשיו אם אתה מרקסיסט, אם אתה סוציאליסט, אלא אם כן מראש ויתרת או על כל החירות או על כל השוויון.

אז עכשיו אני כבר רואה את הבעיות. אבל אם לא ויתרת, זה מתח בלתי פוסק.

השאלה הגדולה היא איפה, איפה נקודת האיזון, כל רגע מחדש. היא לא איזה נקודת איזון ארכימדית, חד-פעמית, שאם נסמן אותה, פתרנו את הבעיה, לא. היא כל הזמן משתנה.

ולכן, נדמה לי שה, חוזר עוד פעם לדימוי שהתחלתי בהתחלה. מה הוויכוח הגדול ומה רוחב ה, החלק המחבר בין האי ובין היבשת. מרדכי קרמניצר: תודה. נשמע את גיא ואחר-כך דני יגיב על מה שירצה להגיב וניקח עוד סבב של הערות.

גיא לוריא: הערה, קודם כל, היסטורית. שוב, הרפובליקניזם, התפישה הרפובליקנית השוויונית הזאת היא בעצם כולה מבוססת על חברות מאוד אליטיסטיות, שהיה בהן, שהן קידמו את התפישה הזאת, שהיה בעצם הפרדה מאוד חדה בין האזרחות הפוליטית, ההשתתפות הפוליטית שהיה באמת שוויון לבין 5%, 10% מהאוכלוסייה לבין היתר, מקיאבלי ... וזה היה ברור אם זה החברה שלו היא חברה שיהיה בה 10% שיש בהם באמת את האזרחות הפוליטית הזאת והאזרחות המשפטית היתה של כולם והיא היתה שם בסדר, כולם יכלו להיות שווים, אבל זה באמת לא כולם זכו. היה איזה שהוא ניתוק וזה היה מבוסס על באמת שיש קהילה אמתית, עם השתתפות פעילה אמתית של ה- 5%, 10% האלה, שאז באמת אפשר להגיע לשוויון ולסולידריות חברתית ותפישה גם אפילו של הטוב המשותף, כי זה חברה יחסית קטנה ובאמת קהילה פוליטית, קהילה אמתית במובן הצר הזה של המילה קהילה. זאת אומרת, קבוצה יחסית קטנה של אנשים, שיש ביניהם יחסים חברתיים.

ואני חושב שאחד ההישגים בסופו של דבר, הם, של האזרחות המודרנית או, זה שהצליחו, זה ההצלחה לחבר בעצם בין האזרחות הפוליטית שהיתה רק לאליטה קצת קטנה, שהיתה שווה בתוך האליטה, לבין האזרחות המשפטית שהיתה של כל היתר, הנתונים וקצת מה שנראה לי, מה שאני חושש ממה שאתה עושה, זה הפירוק בעצם, בין שתי האזרחויות האלה, פירוק מחודש ובעצם כשאתה מדבר על שוויון בהשתתפות הפוליטית וכולם חלק מקהילה פוליטית, מי באמת יהיו

האנשים ש, חוזר להערה של אלי, איפה באמת יש השתתפות פוליטית במובן האמתי, השתתפות לא רק אחת לכמה שנים בבחירות, שזה גם פה יש ירידה, אבל איפה באמת יש השתתפות פוליטית במובן המלא של המילה, שיש בה באמת שוויון ואם אפשר להגיע לחברה כזאת או שיש משהו באמת בסיסי בזה שברגע, שזה מה שאתה נבנה עליו, אתה מגיע בסופו של דבר לאיזה שהוא משהו אליטיסטי.

מרדכי קרמניצר: אתה רוצה להתייחס?

דני פילק: אני אנסה.

לגבי העניין של סיאייס. אז קודם כל, כן, יש אלמנטים של סיאייס שהם שייכים למסורת הזאת, הרפובליקנית. אבל אני חושב שיש שני הבדלים, לדעתי. הבדל אחד, זה שסיאייס עושה הפרדה מאוד ברורה בין רגע מכונן לבין הרגע המכונן וברגע המכונן, כל התנאים לרפובליקנים האלה כבר לא קיימים, כי יש את הנציגים והנציגים הם אלה שמדברים. עכשיו, כל התפישה של סיאייס, בנויה על זה שהרגע המכונן הוא רגע מאוד מאוד מוגבל בזמן ומה שאני חושב זה דווקא, זאת אומרת, הכיוון זה היה לבטל או לעמעם את ההבדל בין הרגע המכונן לבין הרגע המכונן. נדמה לי שזה, וזה כולל גם הנושא של, של צורות, אני לא אומר, אני לא מדבר על דמוקרטיה ישירה. אבל כן על צורות של דמוקרטיה שלא מניחות מה שסיאייס הניח, שהוא ביכולתו לייצג, ברגע שהוא נבחר כנציג, הוא כבר בדומה לברק, הוא כבר נציג האומה כולה, תוך כדי שהוא דווקא מוחק את הקונפליקטיביות שבהגדרה של האומה כולה. אז זה דבר אחד.

לגבי הסוגיה השנייה, על הכשל המעגלי. אני מסכים, אני חושב שפה יש גם ממד היסטורי. זאת אומרת, הקהילה הפוליטית היא קהילה פוליטית שלא, כמו שבני-אדם לא, לא נולדים יש מאין, הקהילה הפוליטית לא נולדה יש מאין. היא נולדה מתוך היסטוריה משותפת ואני מסכים עם

ידידיה שלזיכרון ההיסטורי יש משמעות, אבל השאלה אם, זאת אומרת, האם זה שאתה מודע לזה שאתה לא מכריע באופן שרירותי מי הקהילה הפוליטית הראשונית אלא הקהילה הפוליטית הראשונית היא זו שהיא, היא נתונה היסטורית, האם זה אומר שאתה לא יכול להגדיר כללים של פתיחות, לגבי הקהילה הפוליטית המתפתחת. זאת אומרת, אני לא חושב שזה או-או. או שהיתה פתוחה מההתחלה ואז זה חזרה, חזרה מעגלית, או שהיא סגורה בהתחלה או סגורה בסוף.

אתה אומר – אוקיי, זאת תולדה של רגע היסטורי מסוים, אבל אחר-כך אני בוחר לעצמי כללים, מדיניות, חוקים, שמאפשרים לשמר אותה כמה שיותר פתוחה, בידועין שיש אלמנט ופה אולי אני חולק על אורית, אני חושב שקהילה פוליטית, כדי שתוכל להיות קהילה פוליטית לא אליטיסטית, דווקא צריכה איזה שהם גבולות.

כי אובדן הגבולות בעולם הקוסמופוליטי רק האליטות יכולות להשתתף פוליטית וזה אנחנו יודעים. הקבוצות שמשפיעות בחברה האזרחית הגלובאלית זה קבוצות אליטה, גם כביכול בחברה האזרחית האלטרנטיבית. כן? זה בסופו של דבר, כולנו זה ה-... , כן? כולנו מאותה הקבוצה.

אז אם רוצים משהו שונה, צריך איזה שהם גבולות ולגבולות האלה, כל גבול הוא סוג של הדרה, אבל אם יש גבולות קודם כל מספיק מכילים, נגיד ככה, ואם יש גם קהילות פוליטיות אחרות שלהם אנשים יכולים להשתתף, זאת אומרת, אין מצב שאף אחד לא, בלי קהילה פוליטית, ואין מצב של סגירות מוחלטת והמעבר בין קהילה פוליטית לקהילה פוליטית, אז זה סוג של פתרון אפשרי, שלא יהיה מושלם.

ידידיה, לגבי מה שאמרת שני דברים. קודם כל, אני לא בטוח שזה, שלדבר על האינדיווידואליזם של הליברליזם, הוא רדוקטיוס עד אבסורדום. זאת אומרת, אני מקבל את מה שדני אומר שיש צורות

שונות של להסתכל על האינדיווידואליזם, אבל אפשר לראות אנשים שהם בכל-זאת לא בשוליים הסהרוריים של הליברליזם, שבכל-זאת מתייחסים לתפישה של אינדיווידואל כקודם לחברה. אז אני לא, אני מקבל שהליברליזם הוא דבר הרבה יותר מורכב והרבה יותר עשיר מחלק מהדברים שהצגתי. אני לא חושב שזה רדוקציו עד אבסורדום. אני, ולגבי מה שאמרת על פלורליזם וטוב משותף, אני חושב שיש סוג של סתירה. כי אם יש פלורליזם מוחלט, מה הטוב המשותף בין כל הקבוצות הפלורליות שהן חלק מהטוב המשותף.

אורית קמיר : ונקודות ההתנגשות.

ידידיה שטרן : זה לא מה שהצעתי. זה מה שאורית. אני לא חושב שהפלורליזם זה הטוב המשותף. אני לא בטוח שיש טוב משותף במה שאני מציע. אני מציע שהטובים המשותפים השונים יחיו זה עם זה, בכללי משחק של פלורליזם וזה אלמנט שחסר במבנה שלך.

דני פילק : אני מקבל את זה. אני מוכן לקבל את הנושא של פלורליזם, עם גבולות מסוימים, אפרופו, כי מה קורה עם פלורליזם שחלק, שקבוצה בתוך הקבוצות הפלורליות בוחרת ביודעין ביחסים נצלניים, למשל. אז אתה אומר – אני, חשוב לי הילדים שלי,

דוברת : חינוך דרך ... של הילדים.

דני פילק : ולך חשוב, אבל אם אני חושב שלילדים שלי צריך,

דוברת : להרביץ.

דני פילק : להרביץ מכות רצח, אז,

דוברת : לא מכות רצח.

דני פילק : אז יש פה,

ידידיה שטרן : ... מרשה לעצמו, למרות ... בשביל זה צריך משפט.

... [מדברים יחד/ברקע].

ידידיה שטרן: בדיוק. לא מלכתחילה, כפי שלכאורה עולה בתפישה שהצגת של ... משפט נדרש במקרה, במקרים הללו. זה מה שאמרתי שלייקעס מקודם, כן? שם. ברור ... [מדברים יחד]

אורית קמיר: אבל איזה טוב משותף הוא יאכוף?
דני פילק: אם אני נשמעתי ככזה שחושב שחברה יכולה לחיות בלי משפט, לא לזה, לא לזה התכוונתי.

עכשיו, לגבי מה שגיומס אמר על היחס בין הכלל לפרט. אני חושב שהשאלה היא לא רק היחס בין הכלל לפרט, אלא בין הפרט לפרטים אחרים. זאת אומרת, הדיכוטומיה, אני חושב שחלק מהתפישה הרפובליקנית היא לא של היחס, ופה אני חושב שההבדל אולי בין הראייה הליבראלית, זה מתקשר למה שדני אמר ב-המדינה שצריכה להסביר לפרט.

אני חושב שהדיכוטומיה הזאת כלל ופרט, זו דיכוטומיה ליבראלית קלאסית וזה לא לעשות רדוקציות עד אבסורדום ואני חושב שחלק מהראייה, בעיני, של רפובליקניזם שוויונאי, זה להסתכל ובגלל זה תפישה של שוויון שלא מבוססת על ראייה אינדיווידואלית של שוויון אלא על ראייה דיאדית או פוליאדית של שוויון, זה בגלל שהיחסים החברתיים הם לא יחסים רק של פרט וכלל, אלא של פרטים עם פרטים אחרים. ולגבי גיא, אתה צודק, אני חושב שיש משהו לא הוגן. כי השאלה זה לא להשוות בין אתונה של המאה השישית או חמישית עם המדינות המערביות היום או להשוות עם פירנצה של המאה ה-15, השאלה זה איך אתונה משתווה עם קהילות אחרות באותה תקופה, או איך פירנצה משתווה לאימפריות באותה תקופה ואז אתה תראה שבכל-זאת, גם במונחים השוויוניים שלנו, יש להם ואני לא בא להגן לא על ההדרה של נשים ולא על עבדים ולא כלום, אני רק אומר שזה לא הוגן להשוות קהילה פוליטית של לפני 2,500 שנה, עם המציאות. זה דבר אחד.

ותשובה שנייה, זה שאני חושב שכשאתה אומר שמה שנגיד החברה הליבראלית המערבית עושה זה שילוב בין האזרחות הפוליטית לבין האזרחות המשפטית, אני חושב שאתה במידה מסוימת מתעלם מהעובדה שכיום ברוב הדמוקרטיות אם לא בכל הדמוקרטיות המערביות, הדמוקרטיה היא דמוקרטיה שומפטריאלית ולא דמוקרטיה של שוויון אזרחות. זאת אומרת דמוקרטיה שמה שאנחנו עושים, ... הוא חשב שגם נורמטיבית זה נכון, זה שנבחר את האליטה שאנחנו רוצים שנבחר. אז אני חושב שאתה צודק, אבל אתה צודק על-ידי כך שאתה משווה תקופה, זאת אומרת, אתה עושה סוג של השוואה אנכרונית במידה מסוימת וגם אתה מתעלם מהאופי האמתי של השילוב הזה בין דמוקרטיה, בין אזרחות משפטית לבין אזרחות פוליטית.

מרדכי קרמניצר: אילן סבן.

אילן סבן: תודה, אני מתנצל שאיחרתי, אז יכול להיות שחלק מהנקודות לא הבנתי עד הסוף, דברים שאתה אומר אותם.

קצת מתוך התחברות יש לי כמה נקודות מכיוונים שונים. מתוך התחברות מסוימת לדברים שדן וגיא אמרו קודם, השאלה עד כמה המלצות ערכיות או תפישה ערכית, עד כמה היא צריכה להחיל גם שיקולים מסדר שני, בעצם. זאת אומרת, אני שואל את עצמי אם קדימויות, מין דברים גדולים כאלה, משיכות מכחול רחבות של, בליברליזם אדם קודם לחברה ואולי, אם אני מבין נכון, בתפישה הרפובליקאית שלך, מבחינה נורמטיבית, משהו משתנה ביחסים האלה של הקדימות או נעשה, נעשה קצת, נעשה אחרת, מאותה קדימות שעליה דיברנו, לאן זה מוביל בתוך העולם החברתי, בתוך העולם ההיסטורי? כי גם, כי גם הנקודות וגם אתה וגם מני דיברתם על הנקודות האונטולוגיות, אז אונטולוגיה נצמדת למציאות כדי להפיק ממנה איזה שהוא ... בתוך המציאות ולגזור ממנו איזה תפישה מוסרית. אז מה

שאני מנסה לשאול זה מדוע אנחנו לא יכולים להתבונן, למה השאלות ההשוואתיות שנשאלת, כלומר, אני רואה, זאת אומרת נדמה לי שחלק מהוויכוח הולך לשאלה עד כמה סוציאל דמוקרטיה שכנראה אהודה על רובנו, עד כמה היא הליברליזם מנוכר לה, מתרחק ממנה, מרחיק ממנה ועד כמה הרפובליקניזם מקרב אליה. אז אני לא יודע אם יש תשובה ברורה לזה, אבל מצד שני, אני רוצה להעלות שאלות שקשורות לבעיות שיכולות להילוו לרפובליקניזם, זאת אומרת למשל, יואב פלג, השימוש ברפובליקניזם בתוך המציאות הישראלית היתה כדי לבוא ולדבר על הקרבה בין רפובליקניזם לבין אותה קהילתנות שגם לך נראתה בעייתית. אז זה לא בטוח, גם אם אתה תשכנע אותי שרפובליקניזם מזמין יותר את הסוציאל דמוקרטיה, יהיו עוד כמה שאלות שאני אשאל אותך ביחס לדברים אחרים שהוא מזמין.

עכשיו, לשאלה שאורית העלתה קודם ... משותף, הרי חלק מהדברים שאתה העלית זה תפישה ערכית משותפת. זאת אומרת, אם אנחנו מסכימים לגבי הערך של השוויון, אם אנחנו מסכימים לגבי הערך של החירות, והנקודה השלישית גם כן היתה ערכית, אנחנו מסכימים על מרכיבים מאוד חשובים בערכים המשותפים שלנו, איזה גרעין משותף, איזה מכנה משותף שהוא חלק מהטוב המשותף.

כלומר, אם לענות ... אז יש חלקים חופפים בתוך הטוב המשותף. זה לא רק פלורליזם, זאת אומרת לגבי הדברים שאנחנו לא חופפים בהם, יש גרעין חופף ומשותף, אבל למה הוא לא מספיק, למה הוא לא ה-טוב המשותף? כי טוב משותף מהרבה בחינות נקשר באמת בזהות ובתחושת השתייכות.

נחשוב על המדינות שבהן המכנה המשותף הערכי הוא הרבה יותר רחב, כמו אלה שמבוססות על לאומיות אזרחית ולא על לאומיות אתנית, כמו שישראל מבוססת. כל המדינות, נגיד, של העולם המערבי או של,

המדינות המתועשות הדמוקרטיות, עדיין יהיה ביניהן, יהיו הבדלים בטוב המשותף, מכיוון שכשתהיה תחרות או כלכלית או בשאלה של עול של הגירה או דברים מהסוג הזה, אז יהיה להם ויכוח בשאלת הטוב המשותף. אז אני מקווה שאני עונה אולי לנקודה שאורית שאלה לגביה. למה זה לא מספיק כטוב משותף? כי אנחנו חוזרים לעולם הסוציולוגי ואנחנו רואים שבני-אדם בתפישה הנורמטיבית שלהם, היא מכילה עוד דברים, מעבר לאותו גרעין הסכמות שבני-אדם מוסריים מחזיקים בו. מה עוד נקודה ש, כן, נקודה, מני לא הזכיר את קימליקה, אתה גם לא הזכרת את קימליקה. הרי חלק בסיפור של האוטונומיה, זה כמובן לא רק היכולת לבחור בעצמנו או לכתוב את תוכנית החיים שלנו, אלא היכולת שלנו לבחון את טעמי הפעולה. כלומר, מתוך חופש, לבחון את תנאי הפעולה, את טעמי הפעולה שלנו, כי אנחנו לא רוצים לחיות מתוך המשכיות אוטומטית, מתוך זה שנולדנו לתוך תפישה מסוימת, אלא אנחנו רוצים כל הזמן לבחון את הטעמים שבגללם אנחנו בוחרים את תוכנית חיים א', ואולי לשנות אותה. אז כדי שיהיו לנו תנאים לבחון את טעמי הפעולה שלנו, הם מכילים הרבה דרישות שקשורות לחינוך, הרבה דרישות שקשורות למה שקרוי זכויות אזרחיות, סליחה, חברתיות וכלכליות.

כלומר, גם האוטונומיה בתפישה הזו, הליבראלית של קימליקה שאני לא יודע איפה אתה מסווג אותו בתוך המטריצה או בתוך ה, בתוך ההבחנות המסוימות שאתה יוצר, היא תוביל אותנו לכיוון, מהרבה בחינות, סוציאל דמוקרטי.

אלה היו ההערות העיקריות שלי.

מרדכי קרמניצר: תודה. ניקח עוד ואחר-כך, אלי בכר.

אילן סבן: אלי, סליחה, רק עוד הערה אחת. רק בעניין של הסוציאל דמוקרטיות. זאת אומרת, להתבונן במדינות סוציאל דמוקרטיות ולשאול – אוקיי,

בעצם, על איזה תיאוריה ערכית, אפילו האליטות הפוליטיות, על איזה, על מה הם מתבססים, ואז התשובות, אני מניח, יהיו מגוונות. הן לא, הן לא, לא תהיינה אחידות. סליחה.

מרדכי קרמניצר: בבקשה.

אלי בכר: אני חושב שיש ערך לבחון את הדברים שנאמרו כאן, גם בהתבוננות על מה שקורה וה- vibe שיש, הייתי אומר, בכל הדמוקרטיה היום, לתפישות שרצו המון שנים, אולי ממלחמת העולם השנייה ובאופן אמתי אפשר לראות פה איזה אי-אמון בשיטה שהיא נובעת מכך שבסופו של דבר היא מייצרת, אל"ף, יש, אני חושב שיש זיהוי בין ליברליזם לבין מבנה השוק. כך שהוא בסופו של דבר מייצר בחלק גדול מהמדינות מבנה קבוע של רוב ומיעוט. כלומר, זה לא מבנה שיש בו פוטנציאל לשינוי בין רוב למיעוט, שזה אולי התרופה הכי טובה ל- sometimes you lose, אבל אם יש מדינות שיש בהן מיעוטים קבועים, ... ויש מיעוטים קבועים שהם גם לא שותפים בחלוקת ההון, במדינה, אז כל העניין הזה מתערער מהבסיס. פעם אחת.

פעם שנייה זה שהאתגר הגדול של נדידת העמים מעלה חזרה את העניין של הזהות הקהילתית שאפשר היה לעמעם אותה כשהיא לא היתה על פני השטח ובעצם, השאלה המרכזית היא איך לייצר שותפות פוליטית, מבנה קונצפטואלי של שותפות פוליטית, בין רוב ומיעוט, שכרגע לא משנה מה המיעוט אפילו, אם הוא מיעוט אתני או מעמדי או מהגרי מכל מיני, מערב רב, איזה שהוא שותפות פוליטית שהיא יציבה ושהיא לא משאירה את ההחלטות, את העושר, את כל הדברים האחרים שהשיטות האלה מנסות להנכיח לכולם, בידי קבוצה שכשהיא מרגישה מאוימת, היא עוד יותר מכווצת את השורות ואני אפילו גם מסתכל על הדוגמה הישראלית. בדוגמה הישראלית, שיש לנו פה מיעוט גדול מאוד, שהוא

מיעוט קבוע, ואין מנגנון קונצפטואלי בכלל שגורם לשותפות פוליטית שמחלקת את המשאבים הלאומיים, זה קשה מאוד לדבר על טוב משותף כשזה, כשזו הסיטואציה. זה הופך להיות,

דוברת: יש מנגנון הפוך.

אלי בכר: אני אומר, המנגנון ההפוך הוא,

מיטל פינטו: אפילו שותפות פוליטית אף אחד לא רוצה לעשות אתם.

אלי בכר: בסדר, אני עכשיו מדבר, אוקיי, אני לא מדבר עכשיו על, בואו נצא רגע

מהמציאות ונגיד מה, איך אנחנו יכולים בכלל לייצר טוב משותף במצב שיש רוב קבוע מעמדי או כלכלי או אתני מול מיעוט די קבוע, שרמת התסכול שלו היא הולכת ועולה ככל שעוברות השנים האלה ולכן האתגר הגדול הוא לייצר את הרפובליקניזם השוויוני שלך, שאתה מדבר עליו, כשהוא לוקח בחשבון שהוא לא כולל חלקים רחבים יחסית בחברה. כלומר, הוא, ההחלטה של קבוצה שגם אם היא רוב, היא רוב קבוע, והיא רוב מאוים והיא רוב שיש לו נטייה להשתמש בכוח שלו, בצורה יותר בוטה כלפי המיעוט, בגלל לחץ שהוא מרגיש מאי-השקט הכלכלי ומאי-השקט שנובע מגלי הגירה ומזהויות ומכל מה שאנחנו רואים. ולכן מנגנון שמייצר ... שוויונאי, שייקח בחשבון את הקבוצות השונות בחברה ומייצר שותפות פוליטית ביניהם כמעשה חיוני לשרידותה של החברה, זה דבר שחסר.

מרדכי קרמניצר: טוב. אורית ואחר-כך דן ואחר-כך אתה תוכל להתייחס.

אורית קמיר: אני כל הזמן נצמדת לפרוגרמה שלך, היא לא מכניסה את ה, לנוכח הדברים של ידידיה, שאני מבקשת לדחוף אותנו טיפה הלאה, אז אני רוצה לחדד את השאלה המקורית שאני חוזרת עליה, שוב ושוב.

אולי צריך להגיד שהטוב המשותף הזה, חוץ מזה שהוא רפלקסיבי ודינאמי, אסור שהוא בשום צורה שהיא יתנגש עם השוויון כסובייקטים בפני החוק למחוקקים החירות כחברים בקהילה פוליטית אוטונומית

והסולידריות האזרחית. בגלל שהבעיה, אני תרגמתי את הדברים של ידידיה, נכון, הוא לא אמר,

ידידיה שטרן: קראי לי משה.

אורית קמיר: או מוחמד.

ידידיה שטרן: או צבי.

אורית קמיר: מה שידידיה אמר, אני תרגמתי לפלורליזם כטוב משותף והוא אחר-כך

לא היה מוכן להיות בפינה הזאת. אבל טוב אפילו נסתפק בזה

שמוסיפים את הפלורליזם כטוב משותף, לכל השאר. אבל אם לא

קובעים היררכיה, אם לא קובעים סדרי קדימויות, הרי יש בתוך כל

קבוצה, לרבות החברה הישראלית וזה נורא מובהק, קבוצות שהטוב

הפרטיקולרי שלהם, מתנגש חזיתית בין בשוויון כסובייקטים ובין

כחירות כשלטון ובין כסולידריות אזרחית ואז מה אתה עושה? אם אתה

לא מכפיף את הפלורליזם לאלה, אז אין לך מנגנון פתרון סכסוכים.

אמרת המשפט. אבל מה היה הטוב המשותף שהמשפט יכפה? אז אתה

נתת ובוא תעצור אותי וזה בסדר, רציתי להתפרץ לך לדברים כשאמרת

– אני מגדל את הילדים שלי, אתה מגדל את הילדים שלך. אבל אתה

מאמין בשונא שבטו חוסך בנו, מישהו אחר מאמין באיסור מוחלט של

אלימות פיסית או מילולית מכל סוג שהוא. אתה מאמין ב, אתה נושא

ארבע נשים או כמה שאתה יכול לאהוב במידה שווה או,

דן מרידור: לא חייבים שווה.

אורית קמיר: לא, אני מדברת, זו הוורסיה של האסלאם, שהוא אחד ה, או חלק

כפופים לחרם רבנו גרשום חלק לא כפופים, ומישהו אחר – לא. אז אם

אתה לא חוזר לשוויון החירות והסולידריות כפי שהגדיר אותם דני

כגוברים על הפלורליזם, אז אתה, אין לך שום מנגנון יישוב סכסוכים

ואם אתה כן מגדיר, אז בשביל מה להכניס את הפלורליזם? כי ממילא

הוא מוכפף להם. זו השאלה שאני, כקאטו הזקן, מעלה משעה שש וחצי ועומדת עליה.

מרדכי קרמניצר: הישיש.

אורית קמיר: הישיש.

דן מרידור: אני רוצה משהו בטרמינולוגיה ואחר-כך למהות של הדברים שידידיה אמר.

הטרמינולוגיה, אמרת לא, לא הגון להשוות את אתונה במאה אחמישית לפני הספירה של סוקראטס ואפלטון להיום, צריך פשוט, זה נכון, אבל הביטוי נגיד הרפובליקה, זה תרגום עקום של קיקרו את אפוליטאה של אפלטון, אז רפובליקה זה עניין ציבורי. לדעתי, זה עניין ציבורי.

אני, כשאני שומע את הרפובליקה ואני חושב במונחים מעולם המשפט ששמעתי, אם אתה זוכר, יהי שלום הרפובליקה הוא החוק העליון. ... הרפובליקה נתפשת כדבר שהוא מעל הפרטים, הוא חוק עליון. כל הגישה, הרפובליקה, המילה רפובליקה קודמת באלפיים שנה למילה ליברליזם, היא מילה חדשה, ליברליזם. הליבר, החופש, אדם חופשי, ליברטאט כן, אבל לכן זה, ההשוואה היא לא, באמת לא מתאימה. אבל הליברליזם בא כנגד התפישה של הרפובליקה הזאת שהיא בעצם חוק עליון והיא תכלית העליון והאזרחים מצרפים אותה, בין אם זה 10% שמצביעים או אחרים, זה משהו, איזה אסוציאציה מתעוררת לך מהמילה רפובליקה.

אני גם רפובליקאי, מה, אני נגד רפובליקה? אבל אני יודע שרפובליקה בהיסטוריה, היא דווקא הפוכה, במובן זה. היא הדבר הגדול ואותו צריך לעבוד ואותו צריך לכבד. זה הערה טרמינולוגית, אני לא רוצה להמשיך להרחיב עליה יותר מזה.

ומה שאמרת לי לגבי מה שנאמר פה, לגבי השייכות והמשמעות. אדם מחפש משמעות ... ועד היום ואני מקבל שזה מאוד חשוב וזה, זה דבר

לפי דעתי לגוף העניין, זכיתי להביע עמדה כזאת בדיונים שהיו פה על חוקה לישראל, אותו דבר עצמו. איך אתה מקיים חברה כמו שלנו, שהיא מרובת שבטים והשקפות עולם סותרות לחלוטין לפעמים, בוודאי לא תואמות, ויוצר את הטוב המשותף פחות לכולם, שכולם ירגישו שייכים, שזה אחד המבחנים ששמת.

אני הולך מכאן, סלח לי על הביטוי, למדינה מינימאלית. ככל שאני ארצה לכפות את הטוב המשותף ל- 80%, אני אאתגר את ה- 20% הנותרים.

אני לא מדבר עכשיו על כמה צריך לשלם קצבאות ילדים, זה לא דבר אידיאולוגי, בעצם. האידיאולוגיות שמפרידות אותנו, בתוך העולם היהודי, בין מי שלמד שליהודי יש נשמה ולערבי – אין, יש מערכות חינוך כאלו. עד הרב קוק, אני לא רוצה להגיד מאיפה זה לקוח, הביטויים האלה. לא רק לכהניסט, יש דברים חמורים, או שוויון האישה, דברים שבעיני הם א-ב ואצל אחרים ... האישה שווה לאיש ... השאלה היא עד איפה אתה מוכן לכפות, זו שאלה. על מה אתה מוכן להילחם גם כנגד אחרים, לכפות את זה כטוב משותף, בעל כורחם ואיפה אתה אומר – תשמע, אני רוצה בכל-זאת לקיים את השייכות.

בעולם הערבי-יהודי, זה קלאסי. ככל ש, תראה מה קרה לנו, בכלל החיפוש אחרי הזהות. עשרות שנים היתה מדינה יהודית, היא הוקמה, אף אחד לא רצה לכתוב את זה בחוק, לא בן גוריון ולא בגין ולא גולדה, אף אחד לא חשב שצריך לכתוב את זה. פתאום, מכיוון שאנחנו הפכנו, לחפש את הזהות שלנו, אז כל הזמן יהודי, יהודי, יהודי, להסביר לערבי זה יש דיכטומיה, או שזה אזרחי או מדינה יהודית, אתה רוצה, אתה מדיר אותו החוצה מתוך הגדרות הזהות.

לכן, אני חושב ש, אני מדבר על עצמי, איפה, איפה, מה מרגש אותי, איפה המשמעות שלי, איפה השייכות שלי.

אני למשל, עם אנשים שהם לא ישראלים, אני יושב, נניח הולך לניו-יורק, זה היה לפני כמה שבועות, לפני זמן מה, ... הלכתי לאכול שם, היה לי זמן, נכנסתי לאיזה חנות ספרים יהודית, מה זה, מרתקת, לא, אחד בלי כיפה נכנס מסתכל בספרים וזה, פה אני מרגיש שזה שייך לי, למרות שהוא בכלל לא ישראלי, האיש הזה. אני מקשיב בקונצרט או בתקליט לגלן גולד מנגן באך אני מתרגש כולי. אני בהמון זהויות אני קיים, בלי שום ישראלי בכלל.

לכן, השיתוף הפוליטי שלי עם המדינה לא נוגע לזהות בכלל. אני צריך זהות, אבל ... היא לא קשורה למדינה.

אני לא צריך שהמדינה תחוקק בחוקים את המשמעויות שלה. אני, אני מאוד יהודי, כל חיי אני יהודי, העניין היהודי יקר לי, בפרשנות שלי, לאו דווקא חרדית כמובן, אבל אני לא צריך שהחוקים יגידו את זה. אני לא צריך שהבחרים יגידו את זה, זה אני מקיים לבדי, בתרבות שלי.

לכן, השאלה זה חוזר לשאלה גם של הטוב המשותף. מה אני מוכן לכתוב כטוב משותף, להגדיר אותו ולפעול לפיו, זה צריך להיות מינימום, כי המינימום הזה יהיה במחלוקת.

למשל, אתן דוגמה של שוויון האיש והאישה. זה אחד הדברים הכי מרגיזים חלק גדול מהדתות בעולם האסלאם אתה רואה את זה, ביהדות, זה דבר שראוי להילחם עליו, לא יהיה הסכמה, יהיו כאלה שיילחמו בזה. ...

אבל אני רוצה את המינימום ההכרחי. אני לא רוצה להתחיל לכפות את השקפת עולמה של קבוצתי, של קבוצת רוב נניח, היא יכולה להיות קבוצת מיעוט בחלק אחר. לכן הטוב המשותף צריך להיות, לפי דעתי, מינימאלי והתערבות המדינה צריכה להיות מינימאלית, כדי לאפשר את השייכות.

אני, זה חוזר לשאלה מה הפוליטי עושה. אני מטיל על המדינה הרבה פחות תפקידים, לא כי אני לא איכפת לי מהעניינים ומהמסכן ומהגר והיתום, לא, אלא משום שאני יודע שככל שאתה מטיל עליה יותר תפקידים בעלי משמעות ערכית, אתה מדיר מתוכה גם, מתוך הכלל את השותפות. ולכן, אני חושב שזה שצריך משמעות זה לא אומר בשום אופן שאני רוצה שהמדינה תייצר את המשמעות הזו. החברה, המוסדות של החברה, אוטונומיה, בכל המקומות בעולם, לאו דווקא אני, התיאטרון שאני הולך אליו, משחק הכדורגל שאני רואה, המוסיקה שאני שומע, השירים שאני קורא. אני לא צריך את המדינה. המדינה צריכה להיות מינימאלית במובן הזה. אני לא אומר מינימאלית במובן רמת החיים המינימאלית שצריך לשמור על הבריאות וחינוך וכן הלאה. גם חינוך ועוד דברים, הכי פרובלמטי.

נאמר פה ואתה רוצה לחנך אנשים. חינוך הוא טעון משמעות. אתה מחנך לדברים מסוימים לערכים מסוימים, גם, זה לא רק ללמוד מה כתוב, איך מחברים, איך פותרים משוואה אלגברית, זה לא ש, יש, ואתה מחליט החלטה ערכית שלא מקובלת על כולם. ואני אומר מוצדק עד רמה מסוימת, אבל זה מאבק עצום.

ולמרות שאני בעד להיאבק, כמו שאני בעד המאבק שהעולם מקיים, לא, מי אנחנו. לכפות על מדינות ערכים בניגוד לרצונן, ברית-המועצות לא יכולה להחזיק את יהודיה, היא צריכה לשחרר אותם, למה החוקים שם לא מאפשרים להם. יש מעליך דברים. או גם בישראל אומרים את זה. יש דברים שמעליך, אני בעד זה.

אבל אני אומר – צריך להיזהר בתוך מדינה, לעשות את כל המשמעות ואת כל ה, כל מה שחשוב לנו, להכניס אותו במסגרת המדינה. המדינה צריכה לעשות ... [מדברים יחד]

אורית קמיר: אז הבימה יהיה תיאטרון לאומי או לא?

- דן מרידור : בבקשה?
- אורית קמיר : הבימה יהיה תיאטרון לאומי או לא? יקבל תקציב ממשרד ה-?
- דן מרידור : בסדר,
- אורית קמיר : ... לסוף השאלה.
- דן מרידור : זה שאלה נפרדת, אני לא יודע אם היא קשורה עכשיו הנה. השאלה,
- אורית קמיר : ... קשורה, כי זה כסף. זה חלוקת משאבים.
- דן מרידור : בסדר. אגב, זאת שאלה נכונה, אני לא רוצה, אפשר לפתוח פה עולם שלם.
- הניסיון לייצר פה תרבות, אנחנו דוגמה מעבדתית קלאסית. בנו פה מדינה, עם, משבטים וכן הלאה, ורצו לתת לה צוויון מסוים, בלי לדבר על גניבת ילדים שאני לא יודע אם קרתה הפרשה, אבל רצו כן שילמדו מדע, שילמדו תרבות, שיהיו חלק מהמערב, רצו את זה. גם כשבאו ממקום אחר. אז אני לא נכנס לשאלה אם נכון או לא. אז מצאו טוב משותף מסוים, אבל ... פלורליזם, שאני חושב שהוא קריטי, ... לצמצם בהתערבות של המדינה בדברים האלה.
- למשל, חוקה שדיברנו פה על ניסוחה, אני הייתי בעד שהיא תהיה מינימליסטית, כמו שאני לא רוצה לכתוב בתוכה שהיא יהודית 20 פעם, לא צריך את זה. היא גם בלי זה יהודית, למה אני צריך להדיר את הערבי שחוקה באה להגן על זכויותיו, בלי ... יהודית, אין חוקה? מה קרה? למה אף אחד לא ... זה היה לפני כמה שנים.
- לכן אני חושב שזה דברים מאוד קונקרטיים, זה לא דברים תיאורטיים. אני חושב שהדגשת הגוף הכללי שיש לו כוח כפייה ... כמקור וכתכלית, ולא הדגשת הפרט כמקור ותכלית, היא תהיה שגויה. אני לא מדבר על ... הפילוסופיים, זה נכון לימינו אלה, לפי דעתי, גם היום.
- מרדכי קרמניצר : עכשיו דני יבהיר לנו את מה שעוד נשאר לא ברור.

דני פילק :

לגבי ה, אני לא בטוח שכיום, אם אתה מגדיר איזה שהוא עולם של תומכי הסוציאל דמוקרטיה, אני לא חושב שיש פה חלוקה, כשאני דיברתי על רפובליקניזם וליברליזם, ... המאוחר הוא סוציאל דמוקרט לכל דבר, אז אני לא חושב שפה זאת ה, זאת החלוקה. אני לגמרי מסכים, זאת אומרת, אפשר לבנות כיום מתפישות, לא מכל תפישה ליבראלית, כן? אבל מתפישות ליבראליות מסוימות אפשר לבנות הסכמות פילוסופיות או נגיד, הנחות או הצדקות פילוסופיות למדיניות סוציאל דמוקרטית. אני לא חושב שיש עם זה בעיה. לגבי ... רפובליקניזם, כמו שאתה אמרת, לא הייתי אומר, התחלתי מזה שהרפובליקניזם בישראל הוא בעייתי, בגלל שפלג ושפיר גרמו לקיבוע של התפישה, אבל אני לא חושב שזאת ה, שזה הרפובליקניזם וזה מה שניסיתי כל הזמן לטעון.

אני הרבה פחות מתפלג מהלאומיות האזרחית שאתה תיארתי לגבי מדינות אירופה, אפשר לראות מה קורה היום עם הלאומיות האזרחית הזאת.

מתברר שהלאומיות האזרחית הזאת היתה אתנו דתית, לא מאוד שונה מאשר הלאומיות האתנו, האתנית הישראלית ותרעה מה שקורה היום באוסטריה, בצרפת, בבלגיה, בהולנד, כמעט בכל, הונגריה, ...

דובר :

דני פילק :

זה, אבל נגיד, אני מדבר על הדמוקרטיה, אלה לא היו. אני מדבר על הדמוקרטיה שהיו נחשבות למדינות של לאומיות אזרחית. אז אני לא, ספרד, כאילו, אני לא, אני חושב שיש משהו הרבה יותר קשור לתופעות, כמו שאמרת, סוציולוגיות, של תגובה לגלובליזציה של האופן המיוחד של גלובליזציה תפשה.

לגבי הנושא של המיעוטים הקבועים. אני, אני מסכים שיש בעיה של מיעוטים שמתקבעים ויש בעיה בישראל עם מקרה קלאסי, של הלימה

בין אתניות, מעמד, מיקום במרחב, אבל אני לא חושב שלליברליזם במובן הזה יש פתרון יותר, יש פתרון טוב. זאת אומרת, במובן הזה, דווקא, דווקא ההלימה הזאת מראה שהפוליארקיה במובן הקלאסי, של קבוצות שנאבקות על האינטרסים ויש להם אחד, היום אחד, זה לא, זה, זה לא עובד.

אז אני מסכים, אני חושב שזה אתגר מאוד מאוד גדול וחלק מהסיפור הזה, זה גם השאלה של איך אתה מייצר זיכרון היסטורי משותף.

אחת הבעיות זה שהזיכרון ההיסטורי, לא רק שלא משותף, אלא שמנוגד אבל נדמה לי שדווקא התנאים של שוויון בהשתתפות פוליטית ושוויון בחירות כ- self government, אלה תנאים שמחייבים לפרק את היחס כיום של הרוב היהודי למיעוט הערבי פלסטיני. זאת אומרת, זה תנאי הכרחי ואז אולי יש אפשרות לבנות זיכרון היסטורי משותף, שייתן לו, שייתן יותר, יותר, ונכון, אחת הבעיות עם ההגירה, שהגירה מערערת את הזיכרון ההיסטורי המשותף, זה חלק ממה שאנחנו רואים היום ולכן יש תהליכים שלוקח זמן עד ש, עד ש, עכשיו, אורית, לגבי ה, שוב, אני, אני מסכים, אני מסכים לגמרי,

אורית קמיר: ... [מדברים יחד] לידידיה.

דני פילק:

אני רק אומר שאנחנו צריכים להיות מודעים שכמו בכל דבר, כמו שבליברליזם יש התנגשות בין זכויות והרבה פעמים אנחנו צריכים להכריע וההכרעות הן הכרעות אד הוק, הרבה פעמים, גם פה, זאת אומרת, אם אנחנו הולכים סתם נגיד אם אנחנו לוקחים את הנושא שהוא אולי קל, אבל הסיפור של הטיעון של גיוס חובה של חרדים בגלל שוויון בפני החוק, אז אני יכול לטעון כנגד, שברגע שאני מגייס אותם כנגד אמונתם כנגד רצונם, אני פוגע בשוויון שלהם בפני החוק לנהל רוח, אורח חיים, כפי שהם רוצים.

- אורית קמיר : זה slippery slope שאין לו, אין ממנו מוצא.
- דני פילק : אני רק, אני רק,
- ידידיה שטרן : זה עד אבסורדום עוד פעם.
- דני פילק : לא, שנייה.
- מיטל פינטו : למה?
- ידידיה שטרן : זה עד אבסורדום.
- אורית קמיר : בגלל שגם ה,
- דני פילק : אורית, לא, לא,
- אורית קמיר : גם העמידה שלהם על הדרת נשים זה לחייב אותם לעמוד ...
- דני פילק : נכון. אז יש דברים, אז זה בדיוק מה שאני אומר, שאין מרשם. יש על דברים מסוימים שאני מוכן לעשות את זה, וההכרעה, בסופו של דבר, היא הכרעה פוליטית. אני לא חושב שהיא חד-משמעית, יש היררכיות,
- אורית קמיר : ... לפוליטיקה, אז יהיו לך הרבה החלטות שרירותיות כוחניות. שלחרדים לא תיתן ביגמיה גם אם הם תימנים, אבל לבדואים כן, פשוט תעלים מזה עין, ככה אנחנו נראים. אז מה, זה, זה רב תרבותיות?
- דני פילק : לא. קודם כל, זה לא מה שאני אמרתי. אני אמרתי,
- אורית קמיר : ובסוף, זה כן. כי זה הפוליטיקה בסוף. לא, כי זה, איך שזה נראה עם פוליטיקה.
- דני פילק : אבל אני חושב שהחברה היא חברה תמיד פוליטית, משם, משם התחלתי. אני חושב שאי-אפשר לברוח,
- אורית קמיר : אבל אם אתה לא קובע כאן סדרי עדיפויות עקרוניים, אז אתה, אז אתה פותח את זה לשרירות, לסחטנות, למאבקים חברתיים כוחניים וכל קבוצה תצא לרחוב ותצעק יותר חזק. אז,
- אילן סבן : כשהוא אמר פוליטי, הוא לא אמר שאין לו ערכים לקבוע בתוך הפוליטיקה.
- דני פילק : נכון.

- אורית קמיר : אבל, אבל השאלה כאן צריכה להיות,
- ידידיה שטרן : מה שאת מתארת זה האידיאל הפוליטי.
- אורית קמיר : לא, השאלה היא, הכפפה עקרונית של הפלורליזם לשלושת העקרונות שאתה הצעת, או ההפך. זה צריך להיות הכרעה עקרונית.
- דני פילק : לא, אני אומר הכפפה עקרונית – כן, אבל ההבדל בינך לביני,
- אורית קמיר : הכפפה עקרונית של מה למה?
- דני פילק : של, של פלורליזם לשלושת העקרונות, אבל אני אומר, וזה ההבדל בינינו, אני חושב שבהרבה מקרים זה פחות חד-משמעי ממה שאת חושבת שזה.
- זאת אומרת, אני חושב שהרבה, בהרבה מקרים, אין לך מנוס מההתמודדות הפוליטית אד-הוק, כי הדברים הם לא מובנים מאליהם והם לא ברורים ויש וחלק מהסיפור של הפתיחות של הפוליטי והשוויון הפוליטי זה שגם ההגדרות, הרבה פעמים פתוחות לזיכוכ בין קבוצות שונות שמתווכחות.
- דבר לפני אחרון, דן, לגבי הפוליטיקה והרפובליקה וקיקרו ואפלטון.
- קיקרו ואפלטון היו האויבים הגדולים של הדמוקרטיה היוונית, אז הרפובליקה האפלטונית היא בדיוק השלילה של התפישה הרפובליקנית הדמוקרטית היוונית וקיקרו,
- דן מרידור : רק מילולית, רק הביטוי,
- דני פילק : לא, לא,
- דן מרידור : ... [מדברים יחד] זה עולם אחר.
- דני פילק : זה נכון. לא, אני רק אומר שדווקא קיקרו ואפלטון הם, הם הדימוי האולטימטיבי של התפישה האליטיסטית.
- עכשיו, לגבי המדינה המינימאלית, טוב, זה ויכוח שוב. אבל יש משמעות ערכית, פה אני עם ג'ומס, יש משמעות ערכית להתערבות, אבל יש משמעות ערכית לאי-התערבות. זאת אומרת, אתה מניח שיש בעיה ערכית רק כשהמדינה מתערבת, אבל האי-התערבות, יש גם, זה גם

- אמירה ערכית ואמירה אידיאולוגית, אז, ואי-אפשר, שוב, אי-אפשר לברוח מהדבר הזה ולכן אני מסכים אתך לגמרי שהמדינה אמורה להיות מסגרת פוליטית ולא מסגרת של הענקת משמעות כוללת. זה, זה אני, ובניגוד לגישה, נגיד, המפד"לית של כיסא, ... וזה בכלל המדינה יש לה משמעות ערכית בשביל עצמה. אני לא תופש את זה כך. המדינה היתה מאוד חשובה ליהודים כשלא היתה ... מינימלית, אני לא רוצה מדינה שתחיה בכל חיי ...
- דני פילק: זהו, אני מגדיר את זה אחרת. אני לא אומר מדינה מינימלית, אני לא רוצה שהמדינה תהיה המקום שמגדיר את כל המשמעות.
- דן מרידור: בסדר, אז אל תקרא לה מינימלית, אבל ... ביטוי אחר.
- ידידיה שטרן: ... לא צריך שהמדינה תהיה ... כדי שתהיה לה משמעות. יש עוד אפשרות.
- דן מרידור: בעיני המשמעות היא מינימלית.
- ידידיה שטרן: כי ההליכה היא לקצה ואז, ברור שזה לא לעניין.
- דן מרידור: בלי מדינה, מה אנחנו. אבל אחרי ... [מדברים יחד]
- ידידיה שטרן: החשיבות של המדינה עבורי, החשיבות של המדינה הזו עבורי זה לא בגלל שהיא שוויונית.
- דן מרידור: נכון. אני חושב שנכון.
- ידידיה שטרן: אלא בגלל ... [מדברים יחד]
- דני פילק: כן כן, סליחה, סליחה. אני מצטער, הייתם צריכים להפסיק אותי.
- ידידיה שטרן: ... להגיד שזה הדום לרגליו, ואז,
- דן מרידור: לא לא, אני אומר, באופן קיצוני זה היה נראה,
- ידידיה שטרן: נדמה לי שאי-אפשר לענות פה.
- דן מרידור: כן.
- מרדכי קרמניצר: טוב, אני רוצה מאוד להודות לדני שהדברים שלך באמת היו מאוד מעוררי מחשבה.

... [מדברים יחד/ברקע].

מרדכי קרמניצר: מאוד מעוררי מחשבה, מאוד מועיל והראיה שאנחנו המשכנו בדיון למעלה מחצי שעה אחרי שהוא היה אמור להסתיים. אני אומר את זה מתוך הערכה על העניין שהדברים עוררו ואני מאחל לכולם קיץ נעים ונתראה אחרי הקיץ.

גיא לוריא: צפו למיילים ממני בנושא גם של התקצירים וגם של הפגישות הבאות.
